

AZ ERŐSZAK MONITOROZÁSA A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI INTÉZETEK BEN

Kézikönyv a Nemzeti Megelőző Mechanizmusoknak

A jelen tanulmány az Európai Unió
pénzügyi támogatásával készült.

Ez a kézikönyv az Európai Unió pénzügyi támogatásával készült. A kiadvány tartalmáért kizárólag a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights és projektpartnerei felelnek, az semmilyen módon nem tekinthető az Európai Unió álláspontjának.

Az erőszak monitorozása a büntetés-végrehajtási intézetekben – Kézikönyv a Nemzeti Megelőző Mechanizmusoknak

Szerzők

Ezt a kézikönyvet Philipp Hamedl és Giuliana Monina, a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights munkatársai írták.

A kézikönyv „Az uniós együttműködés elősegítése a fogvatartási körülmények kapcsán – a Nemzeti Megelőző Mechanizmusok szerepe” című projekt keretében készült, amelyet a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights valósított meg az Associazione Antigone (Olaszország), a Bolgár Helsinki Bizottság (Bulgária) és a Magyar Helsinki Bizottság (Magyarország) közreműködésével.

Köszönetnyilvánítás

A projekt csapata szeretne köszönetet mondani az NMM-ek képviselőinek és mindazoknak, akik részt vettek a projekt keretében tartott konzultációkban. Nagyra becsüljük elkötelezettségüket és odaadásukat.

A legőszintébb hálával tartozunk a külső tanácsadó testület tagjainak, Dirk van Zyl Smitnek, Wolfgang Gratz-nak, Nora Sveaass-nak és az Association for the Prevention of Torture (APT) szervezetnek.

Külön köszönet Alison Lieblingnek, aki a kézikönyv első tervezetét lektorálta és nagyon hasznos tanácsokat adott, valamint Moritz Birknek és Walter Suntingernek, akikkel a szerzők a projekt során konzultáltak és akik felbecsülhetetlen visszajelzéseikkel segítették a munkát.

A könyv szerzői ezenkívül hálával tartoznak számos olyan kutatónak és gyakornoknak, akik támogatták a projektet, különösen Laura Stelzernak és Doha Nasrnek. Köszönjük még Pallavi Chatterjee-nek a nyelvi lektorálást és Maria Natalia Bueno Torres-nek a tördelést.

Munkájuk, hozzájárulásuk és visszajelzésük nagyban növelte a kiadvány értékét.

Bécs, 2021. március

Tartalom

Összefoglaló	5
Bevezetés	7
A projekt bemutatása: az NMM-ek, mint a fogvatartási körülmények megváltoztatásának elősegítői az Európai Unióban	7
A projekt háttere	7
A projekt célkitűzései	8
Projektműködés	8
Bevezető a kézikönyvhöz: Az erőszak monitorozása a büntetés-végrehajtási intézetekben	9
1. Büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megértése	11
1.1 Az erőszak meghatározása	11
1.1.1 Közvetlen erőszak	11
1.1.2 Strukturális erőszak	12
1.1.3 Kulturális erőszak	13
1.2 A büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett erőszak szempontjából fontos tényezők	13
1.3 Ami a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megelőzésében „működik”	14
2. Nemzetközi standardok	16
2.1. Mikor lesz az erőszakból kínzás vagy a rossz bánásmód más formája?	16
2.2. Az erőszak kockázatának csökkentését célzó standardok	17
2.2.1 Külső és belső biztonság	17
2.2.2 Az elszámoltathatóság biztosítása és az erőszak áldozatainak védelme	23
2.2.3 A fogvatartottak életkörülményei	24
2.2.4. A személyzet és a fogvatartottak közötti viszony, a személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei	27
3. A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozása	29
3.1 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak hatékony monitorozásának alapjai	29
3.1.1 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megértése	29
3.1.2 A nemzetközi standardokkal kapcsolatos megfelelő ismeretek megszerzése és a standardok nem kellően világos elemeinek pontosítása	31
3.1.3 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozásának rendszerszintű megközelítése	31
3.2 A látogatás előkészítése	32

3.2.1 Adatgyűjtés és tájékozódás a látogatás előtt	32
3.2.2 A látogatások hossza	33
3.2.3 A látogatást végző csapat összetétele	34
3.3 A látogatás lebonyolítása	34
3.3.1 A büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó körülmények és kultúra megfigyelése	34
3.3.2 Az interjúk	35
3.3.3 A fogvatartottak aktáinak, dokumentációjának és nyilvántartásának vizsgálata	36
3.3.4 Felmérések	37
3.3.5 A trianguláció	39
4. Útmutató a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak hatékony monitorozásához	39
4.1 Külső és belső biztonság: Hogyan érzékelik a külső és belső biztonságot a fogvatartottak és a személyzet	39
4.2 Az elszámoltathatóság biztosítása és a veszélyeztetett személyek védelme	40
4.3 A fogvatartottak életkörülményei	42
4.4 A személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatok	43
4.5 A személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei	46
További források	48

Összefoglaló

A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak nemcsak az emberi jogok, például a kínzás tilalmának súlyos megsértése, hanem gyakran a büntetés-végrehajtási intézetek sokkal szélesebb körű, rendszerszintű problémáinak tünete is. Az esetek többségében az erőszak előfordulása más okokhoz, például a siralmas életkörülményekhez, a nem megfelelő számú személyzethez és a zárkákban történő, hosszú ideig tartó elzáráshoz köthető. Ezek a tényezők, valamint a büntetés-végrehajtási intézetekben élő és dolgozó emberek kultúrája rendkívül fontos.

Mégis számos állami és büntetés-végrehajtási igazgatási szerv a tüntetek kezelésére korlátozza a tevékenységét és nem az erőszak okainak feltárására, és így nem tudnak hosszútávú megoldást találni a problémára. Az erőszak elleni küzdelemben sokszor csak a közvetlen kiváltó okokra fókuszálnak, és magasabb biztonsági fokozat bevezetésével korlátozóbb környezetet hoznak létre a büntetés-végrehajtási intézetekben, például jobb felszereléssel (pl. paprikaspray és egyéb fegyverek, védőruházat, testkamera) látják el a személyzetet vagy új büntetés-végrehajtási intézeteket építenek.

Ennek a projektnek azonban az az egyik legfontosabb megállapítása, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak rendkívül összetett jelenség, és ilyen módon a hatékony megelőzésére szolgáló stratégiáknak és szakpolitikáknak felül kell emelkedniük az egyes esetek közvetlen okain, és holisztikus megközelítést alkalmazva figyelembe kell venniük az erőszakot lehetővé tevő más, kevésbé nyilvánvaló szempontokat is.

A Nemzeti Megelőző Mechanizmusok (NMM) szerepe fontos lehet e tekintetben. Az ő helyzetük ideális a kínzás és rossz bánásmód tilalmát támogató és megerősítő nemzetközi standardok végrehajtásának megfigyelésére. Szerepük annál is inkább fontos, mert helyekhez, dokumentumokhoz és személyekhez való hozzáférésüket biztosító erős jogosítványaikkal az NMM-ek fel tudják mérni, hogy ezeket a standardokat a jogszabályokban és a gyakorlatban betartják-e.

Jelen projektben a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights korábbi kutatási eredményeiből¹ indul ki, jelesen abból a feltételezésből, hogy a fogvatartási körülmények javítása az egyes tagállamokban hozzájárulhat az Európai Unió (EU) tagállamai közti bizalom erősítéséhez, ami jelenleg nagy kihívást jelent az Unió határain átnyúló együttműködésében és a kölcsönös elismerési eszközök megvalósításában a büntetőjog területén. Ezért a projekt arra koncentrál, hogy az NMM-ek hogyan tudják hatékonyan javítani a fogvatartás feltételeit az egész Európai Unióban, és hogyan tudnak hozzájárulni a fogvatartásra vonatkozó standardok konszolidációjához és harmonizációjához.

Azért, hogy az NMM-eket támogassa ebben a feladatban, kézikönyvünk gyakorlati eszközt biztosít a következő témák jobb megértéséhez:

- ✓ Az erőszak kérdése és hozzá kapcsolódó kockázatok
- ✓ Az erőszakkal és annak megelőzésével kapcsolatos nemzetközi standardok
- ✓ Hogyan alkalmazhatók a nemzetközi standardok a gyakorlatban az erőszak hatékony megelőzésére és monitorozására?

Kézikönyvünk azért készült, hogy felhívja az NMM-ek figyelmét bizonyos témákra, melyeket a projekt során az NMM-ek munkáját javító és erőszakmegelőző hatását erősítő tényezőkként azonosítottunk.

¹ Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights and Human Rights Implementation Centre, *Enhancing Impact of National Preventive Mechanisms. Strengthening the Follow-up on NPM Recommendations in the EU: Strategic Development, Current Practices and the Way Forward* (2015); Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights and Academy of European Law (ERA), *The Future of Mutual Trust and the Prevention of Ill-treatment - Judicial cooperation and the Engagement of National Preventive Mechanisms* (2017).

Elképzelésünk az volt, hogy támogassuk az NMM-eket abban, hogy hatékony eszközöket találjanak az erőszak kiinduló okai, más szóval, az erőszakot lehetővé tevő közvetettebb, vagy rejtettebb szempontok, például a strukturális, szituációs és kulturális tényezők vizsgálatára. E célból a kézikönyv olyan innovatív módszertanokat próbál integrálni, mint a szisztematikus kérdezés és az elismerő elemzés (appreciative inquiry), hiszen ezek különösen hatékonyak lehetnek az erőszak monitorozásában és megelőzésében.

Reméljük, hogy kézikönyvünk hozzájárul az NMM-ek befolyásának növeléséhez a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megelőzésében, és, végső soron, az Európai Unió szintjén a fogvatartási körülményeinek javításához.

Bevezetés

A projekt bemutatása: az NMM-ek, mint a fogvatartási körülmények megváltoztatásának elősegítői az Európai Unióban

A projekt háttere

Kézikönyvünk az „Az uniós együttműködés elősegítése a fogva tartási körülmények kapcsán – a Nemzeti Megelőző Mechanizmusok szerepe” című projekt keretében készült, amelyet a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights valósított meg az Associazione Antigone, a Bolgár Helsinki Bizottság és a Magyar Helsinki Bizottság közreműködésével.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjoga és a nemzetközi és nemzeti kínzásellenes szervezetek ajánlásai is azt mutatják, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló rossz bánásmód problémáját egyetlen európai uniós tagállamnak sem sikerült teljes mértékben kiküszöbölnie, és hogy az EU tagállamainak büntetés-végrehajtási rendszerei között jelentős eltérések mutatkoznak e tekintetben.² Ez nagy kihívást jelent az uniós határon átnyúló együttműködések számára. A bírónak igazolniuk kell, hogy az alapvető emberi jogokat, különösen a kínzás és rossz bánásmód tilalmát tiszteletben tartják, mielőtt meg tudnák kezdeni a kölcsönös elismerési eszközök végrehajtását.³ Az európai elfogatóparancsra vonatkozó legutóbbi statisztikák jelzésértékűek: az uniós tagállamok csak 2017-ben és 2018-ban közel kétszáz esetben tagadták meg az elfogatóparancs végrehajtását alapvető emberi jogi problémák miatt.⁴ A fogvatartási körülmények kompatibilitása az alapvető emberi jogokkal tehát túlmutat a nemzeti kontextuson, és gyakorlati jelentőséggel bír az Európai Unió számára.

Sürgősen szükség van a fogvatartás körülményeinek minimális követelményeire vonatkozó kötelező érvényű uniós szabályozásra. Mivel azonban ehhez jelenleg hiányzik a politikai akarat, ez a projekt alternatív lehetőségeket keres a fogvatartási normák konszolidációjának és harmonizációjának elősegítésére, legalább olyan mértékben, amihez még nincs szükség uniós intézkedésekre. A projekt tehát – abból a feltételezésből kiindulva, hogy a fogvatartási körülmények javítása az egyes országokban hozzájárulhat az uniós tagállamok közötti kölcsönös bizalom erősítéséhez – azt vizsgálja, hogy a Nemzeti Megelőző Mechanizmusok milyen szerepet játszhatnak a fogvatartás feltételeinek javításában az Európai Unióban.

Az NMM-ek helyzete ideális a kínzás és rossz bánásmód tiltását támogató és megerősítő nemzetközi standardok végrehajtásának megfigyelésére. Szerepük annál is inkább fontos, mert helyekhez,

² lásd: European Court of Human Rights (ECtHR), 'The European Court of Human Rights in Facts and Figures: 2019' (2020) 10-11. Az Európa Tanács tagállamaiban 180 alkalommal szegték meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) 3. cikkét, és ezek közül 70 eset (ahogyan ez a szövegben is pontosan szerepel) érintett uniós tagállamot. Ebből a 70 esetből 55-ben fordult közvetlen kínzás vagy bántalmazás (3. cikk alapján) 10 esetben a tagállamok nem végeztek hatékony vizsgálatot (a 3. cikk alapján) és 5 esetben került sor az egyezmény feltételes megszegésére (a 2. és 3. cikk alapján).

³ A vonatkozó uniós eszközök a következők: a Tanács 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és az uniós országok közötti átadási eljárásokról, (12) preambulumbekzdés; és a Tanács 2008/909/IB kerethatározata (2008. november 27.) a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonnással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról, (13) preambulumbekzdés és 3. cikk. Lásd még az Európai Unió Bírósága, *Aranyosi és Căldăraru*, C-404/15 és C-659/15 PPU sz. egyesített ügyek, 2016. április 5.; EUB, *ML*, C-220/18 PPU sz. ügy, 2018. július 25.; EUB, *Dumitru-Tudor Dorobantu*, C-128/18 sz. ügy, 2019. október 15.; illetve részletesebb áttekintésért lásd: EUROJUST, 'Case law by the Court of Justice of the European Union on the European Arrest Warrant' (2020).

⁴ European Commission, 'Replies to Questionnaire on Quantitative Information on the Practical Operation of the European Arrest Warrant – Year 2018' (2020) SWD(2020) 127 final, 6.

dokumentumokhoz és személyekhez való hozzáférést biztosító erős jogosítványaikkal az NMM-ek fel tudják mérni, hogy ezeket a standardokat a jogszabályokban és a gyakorlatban betartják-e.⁵

Továbbá, az ENSZ kínzás megelőzésével foglalkozó albizottsága szerint: „a kínzás és rossz bánásmód megelőzése magában foglalja – vagy magában kellene, hogy foglalja – a lehető legtöbb olyan dolgot, amely az adott helyzetben hozzájárulhat a kínzás vagy rossz bánásmód valószínűségének csökkentéséhez. Az ilyen megközelítéshez szükség van arra ... , hogy a szabadságuktól megfosztott személyek tapasztalataival, és a velük való bánásmóddal kapcsolatos egyéb, természetüknél fogva kontextus-specifikus tényezők teljes skálája is figyelmet kapjon.”⁶ Ez azt jelenti, hogy az NMM-ek olyan széleskörű felhatalmazással rendelkeznek, amely lehetővé teszi, hogy minden olyan tényezőt azonosítsanak, amely releváns lehet a kínzás és rossz bánásmód megelőzése szempontjából a konkrét esetekben, és így minden olyan eszközzel rendelkeznek, ami ahhoz szükséges, hogy a problémák kiinduló okait vizsgálni tudják.

Épp ezért az NMM-eknek túl kell lépniük az egyszerű megfelelés vizsgálatán és monitorozásán. Ehelyett arra vonatkozóan kell javaslatokat tenniük, hogy hogyan lehet a kínzás és rossz bánásmód előfordulásának kockázatát csökkenteni. A javaslatok célja pedig az, hogy támogassák az államot az előremutató megoldások azonosításában.

A projekt célkitűzései

Munkájuk megkönnyítése érdekében a projektcsapat kézikönyv-sorozatot készített az NMM-ek számára. A kézikönyvek összefoglalják a fogvatartás körülményeinek monitorozására vonatkozó nemzetközi standardokat és iránymutatásokat.

A kézikönyvek célja, hogy gyakorlati segédeszközként szolgáljanak az NMM-ek számára az alábbiak jobb megértéséhez:

- ✓ A kutatás témái, és a kínzás és rossz bánásmód megelőzésének hozzájuk kapcsolódó kockázatai
- ✓ Az egyes kutatási témákhoz kapcsolódó, meglévő nemzetközi standardok
- ✓ Hogyan alkalmazzuk ezeket a nemzetközi standardokat és hogyan monitorozzuk a kiválasztott kutatási témákat?

Összességében a projekt támogatni kívánja az NMM-eket, hogy javaslatokat terjesszenek elő a kínzás és rossz bánásmód valószínűségének vagy kockázatának csökkentésére és, végső soron, hozzájáruljanak ahhoz, hogy a fogvatartási körülmények az Európai Unióban teljes mértékben megfeleljenek az alapvető emberi jogok diktálta elvárásoknak.

Projekt módszertan

Az Európai Unió által finanszírozott projekt 2019 januárjában kezdődött és négy kutatási témával foglalkozott, amelyeket korábbi projektek tapasztalatai és az európai uniós NMM-ekkel való közvetlen konzultáció során alakítottunk ki. A Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights koordinálta a munkát és minden projektpartner egy kutatási témáért volt felelős. A Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak; a Magyar Helsinki Bizottság a kérelmek és panaszok; a Bolgár Helsinki Bizottság a sérülékenység helyzetében lévő személyek; az Associazione Antigone pedig a magánelzárás témáját dolgozta ki.

⁵ Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), 'The Approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the Concept of Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment' (2010) CAT/OP/12/6, § 4.

⁶ uo., § 3.

A projekt alapkutatással kezdődött, amely a négy kutatási témához kapcsolódó meglévő nemzetközi standardokat vizsgálta, illetve azt, hogy az uniós NMM-ek hogyan monitorozzák ezeket a tematikus területekre vonatkozó standardokat, és hogyan járulnak hozzá azok fejlesztéséhez.⁷ A kutatás az NMM-ekkel történő rövid, a projektfókusz pontosítását szolgáló konzultáció után kezdődött.⁸ A projekt keretében számos konzultációt tartottunk. Az NMM-ek képviselői és más szakértők négy műhelybeszélgetés során vitatták meg tapasztalataikat és legjobb gyakorlataikat az egyes kutatási témákkal kapcsolatban, illetve 2020. november 3-4-én tartottunk egy zárókonferenciát is.⁹ Ezenkívül minden egyes projektpartner számos kétoldali interjút folytatott az NMM-ek képviselőivel és más nemzeti és nemzetközi szervezetek szakértőivel és gyakorló szakemberekkel.

A projekt eredményeiből született négy tematikus kézikönyv. Bár a kézikönyvek szorosan összefüggnek egymással, a konzorcium mégis úgy látta jónak, hogy négy külön kézikönyvet adjunk ki azért, hogy az egyes témákkal összefüggő konkrét nemzetközi standardokat és monitorozással kapcsolatos kihívásokat mélységében tudjuk vizsgálni. Ennek megfelelően az egyes kézikönyveket egy-egy projektpartner munkatársai írták. A kézikönyveket egy, a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights által készített dosszié egészíti ki, amely azt vizsgálja, hogyan lehet a rendszerszintű gondolkodást alkalmazni a Nemzeti Megelőző Mechanizmusok munkájában, és hogy lehet ezáltal növelni az általuk elért hatást.

Bevezető a kézikönyvhöz: Az erőszak monitorozása a büntetés-végrehajtási intézetekben

A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakról nem készült átfogó uniós tanulmány, ezért nehéz felmérni a helyzetet az EU területén. A különböző források azonban egyértelműen rámutatnak, hogy szembetűnő és állandó növekedés tapasztalható a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakos incidensek körében az egész Európai Unióban.¹⁰

A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak nemcsak az emberi jogok, például a kínzás tilalmának súlyos megsértése, hanem gyakran a büntetés-végrehajtási intézetek sokkal szélesebb körű, rendszerszintű problémáinak tünete is. Az esetek többségében az erőszak előfordulása más okokhoz, például a sűrű életkörülményekhez, a nem megfelelő mennyiségű személyzethez és a zárkákban történő, hosszú ideig tartó elzáráshoz köthető. Mindezek a tényezők rendkívül fontosak. Mégis számos állami és büntetés-végrehajtási igazgatási szerv a tünetek kezelésére korlátozza a

⁷ A projekt 22 EU tagállamot vizsgált. 4 EU-tagállam (Belgium, Írország, Lettország és Szlovákia) azért nem került a vizsgálatba, mert ezek az országok még nem írták alá az OPCAT egyezményt; 2 másik EU-tagállam (Dánia és az Egyesült Királyság) pedig azért nem került a vizsgálatba, mert ezek az országok nem vesznek részt az Európai Bizottság Justice programjában. Az Egyesült Királyság 2020. január 31-ével kilépett az EU-ból, ezért 2020. február 1-jétől már nem uniós tagállam.

⁸ Az online kutatás 2019. márciusában zajlott. A 22 NMM közül 14 vett részt benne.

⁹ A Fogságban lévő személyek egyes csoportjainak kezelése a sérülékenység helyzetében című első műhelybeszélgetés Szófiában zajlott 2019. november 18-19-én; Az izoláció és magánelzárás a büntetés-végrehajtási intézetekben című második műhelybeszélgetés Rómában zajlott 2020. január 27-28-án; a Kérelmek, panaszeljárások és a tájékozódáshoz való jog a büntetés-végrehajtási intézetekben című harmadik műhelybeszélgetés a koronavírus járvány miatt online zajlott 2020. április 27-30-án; Az erőszak preventív monitorozása a büntetés-végrehajtási intézetekben című negyedik műhelybeszélgetés online zajlott 2020. május 20-án, 27-én és június 3-án. Ezenkívül 2020. júliusában online konzultációkra is sor került, melyek témája a rendszerszintű megközelítés volt az NMM-ek munkájában.

¹⁰ Az EUROSTAT statisztikák magyarázatáért lásd: Prison Statistics: Overcrowding and Empty Cells (July 2020).

<https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Prison_statistics#Overcrowding_and_empty_cells>; European Committee for the Prevention of Torture (CPT), '27th General Report of the CPT' Activities, 1 January – 31 December 2017' (2018) CPT/Inf(2018)4, 16ff; European Union Agency for Fundamental Rights (FRA), *Criminal Detention Conditions in the European Union: Rules and Reality* (Publications Office of the European Union 2019) 43; CPT, '28th General Report of the CPT's Activities, 1 January - 31 December 2018' (2019) CPT/Inf(2019)9, 18 ff; CPT, '29th General Report of the CPT's Activities, 1 January-31 December 2019' (2020) CPT/Inf(2020)17, 22ff.

tevékenységét és nem az erőszak okainak feltárására, és így nem tudnak hosszútávú megoldást találni a problémára.

A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megértéséhez és hatékony megelőzéséhez azonban felül kell emelkedni az egyes esetek közvetlen okain, és holisztikus megközelítést alkalmazva figyelembe kell venni az erőszakot lehetővé tevő egyéb, például strukturális, szituációs és kulturális szempontokat is.

Az NMM-ek ebben a tekintetben fontos szerepet játszhatnak. A gyakorlatban azonban az erőszakhoz hasonló komplex jelenségek monitorozása, formáinak és okainak azonosítása, illetve a megelőzésükre vonatkozó nemzetközi standardok feltérképezése nem könnyű feladat. Ez a kézikönyv éppen ezért gyakorlati útmutatást szeretne adni azoknak az NMM-eknek, amelyek az országukban előforduló erőszak kezelésével kívánnak foglalkozni.

A kézikönyv négy fejezetből áll. Az 1. fejezet célja az erőszak meghatározása, legfontosabb formáinak, okainak és tényezőinek áttekintése. A 2. fejezet bemutatja a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakkal kapcsolatos nemzetközi jogi standardokat. A 3. fejezet áttekintést ad azokról a monitoring eszközökről, amelyeket az NMM-ek a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozására használhatnak. Végül a 4. fejezet konkrét gyakorlati útmutatást tartalmaz a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozására és megelőzésére vonatkozóan. A 4. fejezetben található útmutató célja, hogy az NMM-ek olyan témakörökkel és módszertanokkal kapcsolatos ismereteit bővítse, amelyek a projekt eredményei alapján különösen hatékonyak bizonyultak az erőszak monitorozásában és megelőzésében.

Ahogy a Projektmódszertan című részben írtuk, a kézikönyv eredményeinek alapját a Ludwig Boltzmann Institute of Fundamental and Human Rights alap kutatásai és az NMM-ekkel és szakértőkkel folytatott konzultációk képezik. Az erőszak témakörében további kétoldali interjúkat folytattunk az osztrák, észt, francia, brit, portugál és román NMM-ek képviselőivel és számos más szakértővel

1. Büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megértése

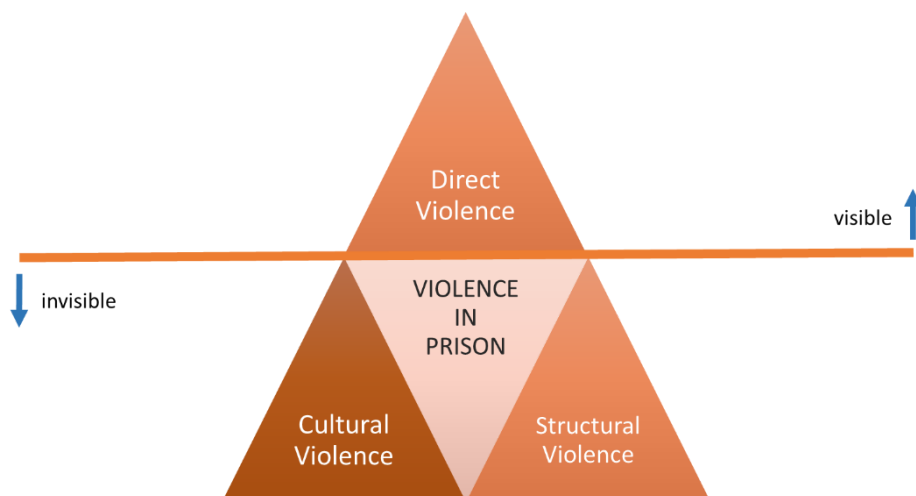
1.1 Az erőszak meghatározása

Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) az erőszakot a következőképpen határozza meg:

"[a] fizikai erő vagy a hatalom olyan szándékos használata, vagy azzal való fenyegetés, saját maga vagy másik személy, illetve csoport vagy közösség ellen, amely sérülést, halált, pszichológiai károsodást, fejlődési rendellenességet vagy nélkülözést okoz vagy annak nagy valószínűségével jár".¹¹

Az erőszaknak ebben a meghatározásában szerepel a fizikai erő, de a fizikai erőszakkal való fenyegetés, a szexuális erőszak, a pszichológiai károkozás és a manipuláció is. Azzal, hogy a hatalom használatára utal, a meghatározás a hatalmi viszonyokból fakadó elkövetési módokat, például az elhanyagolást vagy a mulasztást is magában foglalja, amelyeket nem könnyű észrevenni.

Amikor a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakra gondolunk, a fizikai erőszak az, ami először eszünkbe jut. Ezzel szemben fontos – különösen, amikor a fogvatartási helyeken történő erőszak megelőzésével foglalkozunk –, hogy az erőszakra holisztikus módon gondoljunk, minden olyan releváns tényezőt figyelembe véve, amely annak előfordulásához hozzájárulhat. Éppen ezért kézikönyvünk az erőszak nagyon tág meghatározását alkalmazza, amelybe beletartozik nemcsak a közvetlen, de a strukturális és kulturális erőszak is.¹²

1. ábra: Az erőszak háromszöge

1.1.1 Közvetlen erőszak

A közvetlen erőszakot mindig közvetlenül követi el egy olyan támadó, aki **fizikai** sérülést (pl. verekedés, gyilkosság, tetteges bántalmazás, erővel való visszaélés) vagy **pszichológiai** károsodást (pl.

¹¹ WHO, *World Report on Violence and Health* (2002) 5. Ugyanezen meghatározás részeit használja a Council of Europe (CoE), Committee of Ministers (CM), Recommendation CM/REC (2014)3 Concerning Dangerous Offenders (2014) CM/Rec (2014)3 [a továbbiakban: CM/Rec (2014)3].

¹² Johan Galtung, 'Violence, Peace, and Peace Research' (1969) 6(3) *Journal of Peace Research* (JPR) 167–191.

megfélemlítés,¹³ megalázás, diszkrimináció) akar okozni másoknak, vagy **tárgyakban akar kárt tenni**. Ide tartozik a **szexuális erőszak** (pl. bármely személy által másik személy ellen kényszer segítségével elkövetett szexuális természetű tevékenység)¹⁴ és a **nemi alapon elkövetett erőszak** (pl. bármilyen típusú erőszak amit személyek vagy embercsoportok ellen követnek el azok valós vagy vélt neme, társadalmi neme, szexuális orientációja és/vagy társadalmi nemi identitása miatt).¹⁵

A WHO az áldozat és az elkövető viszonya alapján három kategóriát nevez meg:

- **Önmagunk ellen irányuló erőszak** – Erőszak, amelyet az elkövető saját maga ellen követ el (pl. öngyilkosság és nem öngyilkosság-jellegű sérülésokozás, önmagával szembeni erőszak, önelhanyagolás)
- **Személyközi erőszak** – Egy személy által másik személy ellen elkövetett erőszak
- **Kollektív erőszak** – Egyének csoportja által egy vagy több személy ellen elkövetett erőszak (pl. csoportosan elkövetett erőszak, vallási konfliktusokhoz kapcsolódó erőszak, politikai csoportok közötti verekedések, zavargások, büntetés-végrehajtási katasztrófaelhárító egységek erővel való visszaélése)

A büntetés-végrehajtási intézetek kontextusában a személyközi erőszakot és a kollektív erőszakot további kategóriákra bonthatjuk a következőképpen:

- **Fogvatartottak közötti erőszak**
- **Fogvatartottak által a személyzet ellen elkövetett erőszak**
- **A személyzet által fogvatartottak ellen elkövetett erőszak**

1.1.2 Strukturális erőszak

A strukturális erőszak (vagy közvetett erőszak) kifejezés olyan rendszerszintű, strukturális vagy intézményes módszerekre utal, amelyek segítségével embereket hátráltatnak az alapvető szükségleteik kielégítéséhez szükséges erőforrásokhoz való hozzáférésében, illetve „az egyébként

¹³ Her Majesty's Prison Service (HMPS), *Prison Service Order 2750: Violence Reduction* (2004) PSO 2750, amely a következőképpen definiálja megfélemlítést: „Valaki bántalmazásának, fenyegetésének vagy megijesztésének szándéka által motivált magatartás. Öltethet fizikai, verbális, pszichológiai, érzelmi vagy gazdasági format is lehet akár szinte észrevétlen is. Általában ismételt és ki nem provokált magatartás, melynek célja, hogy félelmet vagy valamilyen ártalmat okozzon az áldozatnak. A megfélemlítés nem lehet kétoldalú: mindig része a hatalmi egyensúlytalanság. Ez különbözteti meg a megfélemlítést a verekedéstől és a tetteleges bántalmazástól.”

¹⁴ Lásd International Committee of the Red Cross (ICRC), 'Sexual Violence in Detention' (2017), ahol az ICRC a következőképpen határozza meg a „fogvatartásban elkövetett szexuális erőszakot”: „a 'szexuális erőszak' kifejezés bármely személy által másik személy ellen kényszer segítségével elkövetett szexuális természetű tevékenységet jelent. A kényszer okozhatják olyan körülmények, mint például az erőszaktól, bebörtönzéstől, fizikai erőttől, fizikai fenyegetéstől, pszichológiai nyomásgyakorlástól vagy hatalommal való visszaéléstől való félelem. Szexuális erőszak a kényszerítő környezet vagy egy személy valódi beleegyezésre való képtelenségének kihasználásával elkövetett szexuális természetű tevékenység is.”

¹⁵ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW), 'General Recommendation No 35 on Gender-Based Violence against Women, Updating General Recommendation No 19' (2017) CEDAW/C/GC/35; Az Európa Tanács egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről (elfogadva: 2011. április 7-én, hatályba lépett: 2014. augusztus 1-én) (Isztambuli Egyezmény) 3. cikk: „nőkkel szembeni nemi alapú erőszak” [gender-based violence against women]: olyan erőszak, amely egy nő ellen irányul azért, mert nő, vagy amely aránytalanul érinti a nőket”; valamint: Inter-Agency Standing Committee (IASC), 'Guidelines for Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian Settings: Focusing on Prevention of and Response to Sexual Violence in Emergencies' (2005) 7, amely így definiálja az erőszakot: „minden olyan ártalmas tevékenységet magában foglaló gyűjtőfogalom, amelyet valaki akarata ellenére követnek el, és amely a nők és férfiak között meglévő társadalmilag meghatározott (társadalmi nemi) különbségeken alapul” (2005). Ezt a definíciót a UNHCR is átvette.

lehetséges életminőség elérésében.”¹⁶ Így tehát a büntetés-végrehajtási intézetek eleve a strukturális erőszak helyszínei, hiszen a büntetés-végrehajtási intézetekben „az autonómiát és a választási lehetőségeket jelentősen megnyirbálják; az emberi jóllétet, lehetőségeket és fejlődést aláássák; a biztonságérzet rossz; és az emberi szükségletek kielégítését rendszerszinten megtagadják az erőforrások korlátozó és egyenlőtlen elosztásával.”¹⁷

1.1.3 Kulturális erőszak

A kulturális erőszak a társadalom értékeiben, illetve vallási és ideológiai meggyőződésében gyökerezik. Akkor valósul meg, ha **a társadalmi normák igazolják vagy legitimálják a közvetlen vagy strukturális erőszakot**. A büntetés-végrehajtási intézetekben az erőszaknak ez a típusa kulcsszerepet játszik az erőszakos magatartás vagy az elhanyagolás semlegesítésében, a konfliktuskezelés alakításában, és abban, hogy az adott büntetés-végrehajtási intézetben támogatják, tűrik vagy tiltják az erőszakot. A kulturális erőszak körébe tartozhat a személyzet **cinikus hozzáállása** a fogvatartottakhoz, az egyik csoport felsőbbrendűségi érzése egy másik csoporttal szemben, az „ők ellenünk” kultúrája, csakúgy, mint az egy adott csoporton belül mások lealacsonyítására használt kifejezések vagy jelek, valamint az erőszakra és „mások” marginalizálására vagy dehumanizálására történő felkészülés vagy annak igazolása. Az dehumanizálás erkölcsi kiközösítést teremt. A „másnak” tekintett személyek elvesztik értéküket és identitásuk (nem, ideológia, csoporthoz való kötődés, bőrszín, etnikum, vallás vagy kor) miatt célkeresztbe kerülnek, és végül már nem védi őket semmi az általában meghatározó erkölcsi kóddal szemben.¹⁸

Az erőszak mindhárom formája összefügg egymással és kölcsönösen megerősíti egymást. A közvetlen erőszak az erőszak másik két formája által létrehozott körülmények között nyilvánul meg, és a másik két forma kezelése nélkül nem lehet megelőzni vagy megszüntetni. A közvetlen erőszakot a kulturális és strukturális erőszak okozza.¹⁹ „Az erőszak a közvetlen-strukturális-kulturális erőszak háromszögének bármelyik sarkában kezdődhet, és könnyen áttérjed a másik sarkokra. Az intézményesült erőszakos struktúrával és internalizált erőszakos kultúrával általában a közvetlen erőszak is intézményesül, ismétlődővé és rituálissá válik, mint egy vendetta.”²⁰

1.2 A büntetés-végrehajtási intézetekben elkövetett erőszak szempontjából fontos tényezők

A kutatás számos olyan tényezőt azonosított, amelyek hatással vannak az erőszak előfordulására,²¹ például:

¹⁶ Bandy X. Lee, *Violence: An Interdisciplinary Approach to Causes, Consequences, and Cures* (Wiley-Blackwell 2019) 123-142.

¹⁷ David Scott, 'Eating Your Insides Out: Cultural, Physical and Institutionally-Structured Violence in the Prison Place' (2015) 221, *Prison Service Journal* (PSJ) 58-62.

¹⁸ uo.

¹⁹ Mette Skar and others, 'Quality of Prison Life, Violence and Mental Health in Dubrava Prison' (2019) 15(3) *International Journal of Prisoner Health* (IJPH) 262-272 [a továbbiakban: Mette Skar and others]. A kutatás szerint szoros korreláció található a büntetés-végrehajtási intézetek környezetének negatív aspektusai és a fizikai és pszichológiai személyközi erőszak előfordulása között, valamint azokban a büntetés-végrehajtási intézetekben, ahol nagyobb a tisztelet, a méltányosság, az emberiség és jobbak az emberi kapcsolatok a személyzet és a fogvatartott között, alacsonyabb az erőszak szintje is.

²⁰ Johan Galtung, 'Cultural Violence' (1990) 27(3) *JPR*, 302 <<https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2015/12/Cultural-Violence-Galtung.pdf>>.

²¹ HM Prison and Probation Service (HMPPS), 'Understanding Prison Violence: A Rapid Evidence Assessment' (2018); HMPPS, 'Guidance: Violence Reduction in Prisons' (2019) további hivatkozásokkal.

- Olyan egyének, akik hajlamosak az erőszakra
- Olyan egyének, akik fenyegetve érzik magukat, vagy **nem érzik magukat biztonságban**
- Olyan egyének, akik valamely **börtönbandához** tartoznak az intézetben, vagy szabadságvesztésük megkezdése előtt tartoztak valamely bandához
- **Elhanyagolt környezet**, ahol az emberek úgy érzik, nem figyelnek rájuk
- **Olyan kulturális normák**, amelyek elfogadják az erőszakot a nehézségek megoldásának vagy a tisztelet kivívásának módjaként
- **Tevékenység hiánya és illegális börtönkereskedelem**, illetve az ehhez kapcsolódó adósságok
- **Kábítószer- és alkoholfogyasztás**. E szerek fogyasztása fizikai és pszichológiai függőséghez, mentális egészségügyi problémákhoz, és hozzájuk kapcsolódó (önmaga ellen irányuló) erőszakos tevékenységekhez vezethet.
- **A személyzettel való interakciók**, amelyek során a fogvatartottak úgy érzik, hogy rosszul bánnak velük, igazságtalanul vádolják vagy büntetik őket, vagy nem bánnak velük sem jóindulatúan, sem méltányosan, sem igazságosan, és az őket érintő döntéseket sem magyarázzák el.

A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megjelenésével kapcsolatos tényezőket általában az alábbiak szerint lehet csoportosítani:

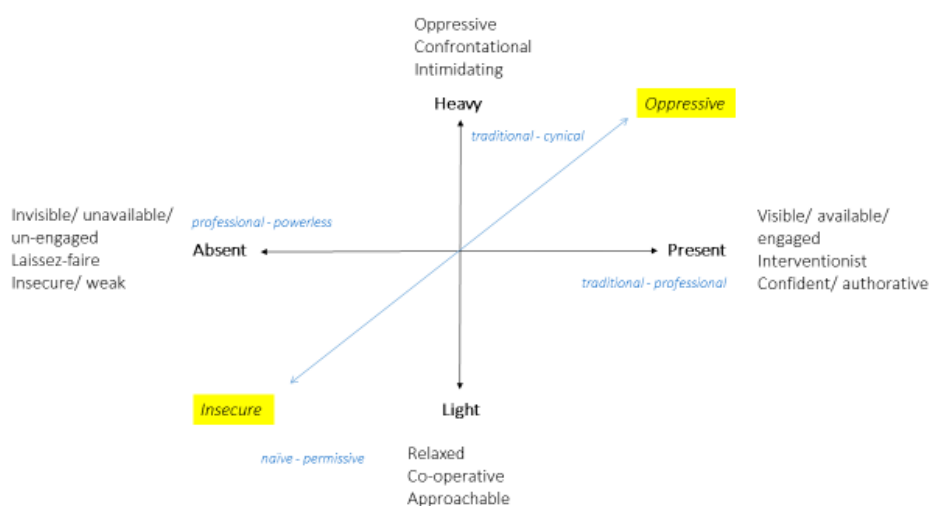
- **A fogvatartottak jellemzői fogvatartásuk előtt és annak során** (pl. kor és nem, erőszakkal kapcsolatos előtörténet, személyiség, pszichoaktív anyagok használata, erőszakkal és elnyomással kapcsolatos sérülékenység).
- **Strukturális vagy szituációs tényezők** (pl. a büntetés-végrehajtási intézet építészeti és formai megoldásai; biztonsági szint, az intézet mérete, a zárkán kívül töltött idő, a mozgás szabadsága, a különböző erőforrások és létesítmények rendelkezésre állása, napi tevékenységek választhatóságának mértéke, a nyelvi korlátok miatti kommunikációs nehézségek, hiányos személyzet, kábítószer és egyéb csempészáruk kereskedelme).
- **Adminisztratív, eljárásbeli és vezetésbeli tényezők** (pl. vezetési stílus; tapasztalat és képzettség; a büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó kultúra; a fegyelem és morál hiánya az őrszemélyzet körében; erőszak a személyzet részéről; konfliktusmegoldási készségek; elszámoltathatóság; panaszkezelési mechanizmust működése; a biztonsággal és méltányos bánásmóddal kapcsolatos percepciók; az incidensek jelentésével kapcsolatos eljárások).
- **Külső környezeti hatások** (pl. politikai hangulat, a büntetés-végrehajtási igazgatásra gyakorolt politikai nyomás, faji feszültségek, bűnüldözési stratégiák).

1.3 Ami a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megelőzésében „működik”

Összetettsége miatt sok ország és sok büntetés-végrehajtási igazgatási szerv nehezen találja meg a hosszú távú megoldást az erőszak problémája. Az erőszak elleni fellépés során gyakran csak a közvetlen kiváltó okokra fókuszálnak, és magasabb biztonsági fokozat bevezetésével korlátozóbb környezetet hoznak létre a büntetés-végrehajtási intézetekben, például jobb felszereléssel (pl. paprikaspray és egyéb fegyverek, védőruházat, testkamera) látják el a személyzetet vagy új büntetés-végrehajtási intézeteket építenek. A keményebb fellépés, mint az őrszemélyzet kárára elkövetett erőszakos incidensekre adott közvetlen válaszreakció mellett gyakran érvelnek az

Őrszemélyzet érdekképviselői és egyesületei.²² Ez érthető, hiszen az Őrszemélyzet valószínűleg inkább a külső és belső biztonság és a rend fenntartását, illetve az események hagyományos biztonsági intézkedések segítségével történő kézben tartását választaná, mintsem új, eddig járatlan utakat.

A kutatások azonban újra és újra azt mutatják, hogy a megerősített biztonsági intézkedések nem jelentenek megoldást, és hogy a korlátozott börtönkörnyezet gyakran vezet az erőszak arányának növekedéséhez.²³ Az is kiderül a kutatásokból, hogy az ún. 'szigorú-távolléti rezsimmel' szemben az 'enyhe-jelenléti rezsim' az ajánlott. Ahogyan a 2. ábra is mutatja, az elnyomásra, konfrontációra és megalázásra, valamint hozzáférhetetlen és érdektelen személyzetre épülő szigorú-távolléti rezsimmel szemben az enyhe-jelenléti rezsim olyan rezsim, amelyben az Őrszemélyzet jelen van, és magabiztos a konfliktusrendezésben, illetve minden típusú incidens kezelésében. A külső és belső biztonságot és a rendet a dinamikus biztonság koncepciója segítségével tartják fenn. Az Őrszemélyzet közeli és jó kapcsolatban van a fogvatartottakkal, támogató velük szemben, és olyan igazságos és méltányos rezsimet tart fenn, amelyet a fogvatartottak kényelmesnek és célszerűnek éreznek, és amelyben a határok és elvárások világosak.

2. ábra: 'szigorú-enyhe, távolléti-jelenléti' (Forrás: Lisa Gadon and others).

²² Alison Liebling, *Prisons and their Moral Performance. A Study of Values, Quality and Prison Life* (OUP 2004) 402 [a továbbiakban: Liebling, Prisons]; Göran Schattauer, *Gewalt in Gefängnissen: JVA-Beamte fühlen sich wie „Fußabtreter von Kriminellen* (Focus Online 2019); lásd még az újsághíreket: 'GÖD will härtere Gangart im Gefängnis' 2017. február 8. a következő honlapon: [tirol@orf.at](https://tirol.orf.at/v2/news/stories/2824592/) <<https://tirol.orf.at/v2/news/stories/2824592/>>; 'Schlagabtausch zwischen Volksanwaltschaft und Justizwachgewerkschaft' 2017. február 9-én a derStandard hasábjain <<https://www.derstandard.at/story/2000052373431/schlagabtausch-zwischen-volksanwaltschaft-und-justizwachgewerkschaft>>; valamint 'Die Schwierigkeit, etwas dazulernen' 2017. február 28-án a Wiener Zeitungban <<https://www.wienerzeitung.at/themen/stadt-und-land/876666-Die-Schwierigkeit-etwas-dazulernen.html>>.

²³ Lisa Gadon and others, 'Situational Variables and Institutional Violence: A Systematic Review of the Literature' (2006) 26(5) Clinical Psychology Review (CPR) 515-534.

Más szóval, ami legjobban hozzájárul az erőszak megelőzéséhez, az nem a szigorú biztonsági intézkedések bevezetése, hanem **a biztonság dinamikus megközelítése és a büntetés-végrehajtási intézetben tapasztalható életminőség javítása**. A büntetés-végrehajtási intézetben tapasztalható életminőségre az alábbi tényezők vannak különösen nagy hatással:

- A büntetés-végrehajtási intézet belső biztonsága, tisztességessége és méltányossága
- Az alkalmazott rezsim és a fogvatartás körülményei
- A fenntartható családi kapcsolatok és a személyes fejlődés lehetősége
- A fogvatartottak és az Őrszemélyzet közötti jó kapcsolat. Csak akkor lehet jó fogvatartott-Őrszemélyzet kapcsolatokat kialakítani – ami létfontosságú a bizalom és támogatás megalapozásában, és a büntetés-végrehajtási intézet egyensúlyi állapotának megteremtésében –, ha a fogvatartottak és az Őrszemélyzet biztonságban érzi magát, és a fogvatartottak úgy érzik, hogy tisztességgel és méltányosan bánnak velük.
- A személyzet jó munkakörülményei
- Kábítószer-ellenőrzés és egészségügyi ellátás, ideértve a sajátos igényekkel rendelkező csoportok és a sérülékenységi helyzetében lévők speciális ellátását
- A büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó pozitív és rehabilitációt szolgáló kultúra

2. Nemzetközi standardok

Mivel a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak tág definícióját alkalmazzuk, a megelőzésében szerepet játszó fontos standardok azonosítása nem könnyű feladat. Összetett jelenség lévén az erőszaknak számos különböző oka lehet, és az ember hamar rájön, hogy megelőzésében szinte valamennyi büntetés-végrehajtási intézetre vonatkozó standard szerepet játszhat. További nehézség, hogy nem létezik egy olyan jogi eszköz, amely átfogóan szabályozná a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak kérdését: a vonatkozó standardok különböző szövegekben elszórva találhatók meg. Ráadásul a nemzetközi standardok megfogalmazása gyakran általános, nem elég konkrét és a gyakorlatba nehezen átültethető.

Ennek ellenére a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakkal kapcsolatos nemzetközi standardok ismerete a hatékony monitorozás alapfeltétele. Ezért ennek a résznek az a célja, hogy egy helyen összegyűjtse az összes, büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak esetében alkalmazható nemzetközi standardot, hogy rövid és jól hozzáférhető áttekintést adjon az NMM-ek számára.

A 2.1 fejezet az erőszak, illetve a kínzás és rossz bánásmód tilalma összefüggéseinek bemutatásával kezdődik. A 2.2 fejezet összefoglalja az összes olyan nemzetközi standardot, amelyet különösen fontosnak tartanak az erőszak megelőzésében, és így érdemes őket figyelembe venni a büntetés-végrehajtási intézetben előforduló erőszak és annak okainak vizsgálatánál. Ezek közé tartoznak többek között a biztonság fenntartásával kapcsolatos standardok (2.2.1), az elszámoltathatóság biztosításával és az áldozatvédelemmel foglalkozó általánosabb standardok (2.2.2) és a fogvatartottak és a személyzet életkörülményeivel foglalkozó olyan standardok, amelyeket különösen fontosnak találtunk az erőszak megelőzése szempontjából (2.2.3 és 2.2.4).

2.1. Mikor lesz az erőszakból kínzás vagy a rossz bánásmód más formája?

A **kínzás** és a rossz bánásmód egyéb formáinak **tilalma** nemcsak azt jelenti, hogy az Őrszemélyzetnek tartózkodnia kell a kínzást és a rossz bánásmód egyéb formáit megvalósító tevékenységektől, hanem azt is, hogy olyan intézkedéseket kell hozni, amelyek megelőzik ezeket és megvédik a fogvatartottakat a biztonságérzetüket és személyes biztonságukat veszélyeztető kockázatoktól. Amikor egy állam megfoszt egy személyt a szabadságától, akkor annak az államnak határozott kötelessége, más szóval ellátási kötelezettsége, keletkezik az illetővel szemben; így a hatóságoknak kötelességük biztosítani az illető biztonságát azáltal, hogy a szabadságmegvonás helyszíneit hatékony módon ellenőrzik annak érdekében, hogy biztosítsák a fogvatartottak személyes biztonságát mindennemű fizikai, szexuális vagy érzelmi abúzzsal szemben. Ez a határozott kötelezettség kiterjed a büntetés-végrehajtás helyszínéből, vagy annak vezetéséből fakadó kockázatokra is. Ez vonatkozhat az Őrszemélyzet által a fogvatartottakkal szemben alkalmazott túlzott erőszak eseteire (lásd még 2.2.1.4), de jelenti azt is, hogy az állami hatóságokat felelősségre lehet vonni magánszemélyek által elkövetett kínzás vagy rossz bánásmód miatt, amennyiben a hatóságok tudatában voltak, vagy tudatában kellett volna lenniük, hogy nem-állami vagy magánszereplők kínzást vagy rossz bánásmódot megvalósító cselekményeket követtek el, és a hatóságok elmulasztották az Egyezménynek megfelelő átvilágítást a nem-állami vagy magánszereplők által elkövetett cselekmények megelőzése, kivizsgálása, és az azokkal kapcsolatos vádemelés és büntetés kiszabása céljából.²⁴ Ez lehet például fogvatartottak közötti erőszak, önkárosítás és öngyilkosság is. Végül pedig fontos, hogy ne feledjük, hogy az erőszakkal való fenyegetés kiváltotta szorongás vagy annak előérzete is megvalósíthatja a rossz bánásmód egyes formáit.²⁵

2.2. Az erőszak kockázatának csökkentését célzó standardok

2.2.1 Külső és belső biztonság

A '**külső biztonság**' kifejezés jelenléte általában a szökés kockázatára, és arra a kockázatra utal, amit az egyén szökése esetén a társadalomra nézve jelent.²⁶ A büntetés-végrehajtási intézetek külső biztonsága összetett kérdés, amelybe számos szempont beletartozik, például a **fizikai biztonság** (falak, rácsok, korlátok, kapuk, biztonsági kamerarendszer); **eljárási biztonság** (átvizsgálások, ellenőrzött mozgások, vészjelzések, kommunikáció, kulcskezelés és kategorizálás). A fizikai és eljárási biztonság kulcsfontosságú, de önmagában nem elégséges. A közelmúltban megjelent standardok alapján ahhoz, hogy egy büntetés-végrehajtási Intézet biztonságos legyen, be kell tartania a **dinamikus biztonság** alapelveit is.

²⁴ Lásd: Committee against Torture (CAT Committee), 'General Comment No 2 on the Implementation of Article 2 by the States parties' (2008) CAT/C/GC/2, § 18; A CAT 1. és 16. cikkére vonatkozó kommentárokért lásd még: Manfred Nowak, Moritz Birk, Giuliana Monina, *The United Nations Convention Against Torture and its Optional Protocol* (OUP 2019) 23ff and 441 ff [a továbbiakban: Nowak/Birk/Monina]; az EJEB ítélezési gyakorlatának összefoglalásáért lásd: CoE, 'The Prohibition of Torture: A Guide to the Implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights. Human Rights Handbooks, No 6' (CoE 2002) és ECtHR, 'Guide on the Case-Law of the European Convention on Human Rights: Prisoners' Rights' (2021) [a továbbiakban: ECtHR, Guide: Prisoners' Rights].

²⁵ pl. CAT Committee, *Dadar v Canada*, No 258/2004, 23 November 2005, §§ 2.3 and 8.6; Human Rights Committee (HRC) *Njaru v Cameroon*, No 1353/2005, 19 March 2007, §§ 3.1, 6.1; ECtHR, *D.F. v Latvia*, No 11160/07, 29 October 2013, § 85; ECtHR, *Rodić and Others v Bosnia and Herzegovina*, No 22893/05, 27 May 2008.

²⁶ A „biztonság” fogalmának egy meghatározása megtalálható az Európai Börtön szabályok 51.1

ÉRINTETT STANDARDOK

Az Európai Börtönszabályok 51.2 pontja kimondja, hogy „A fizikai korlátok és egyéb technikai eszközök segítségével fenntartott biztonságot a rájuk bízott fogvatartottakat jól ismerő, készenlétben álló személyzet által garantált dinamikus biztonsággal kell kiegészíteni.”

A Nelson Mandela szabályok szintén elismerik a dinamikus biztonság koncepcióját a 76(c) szabályban, amely kimondja, hogy az Őrszemélyzet képzésében kell jelennie a „biztonság kérdésének, beleértve a dinamikus biztonság koncepcióját is ...”.²⁷

A dinamikus biztonságra ezenkívül számos ajánlás és kézikönyv is hivatkozik.²⁸

Ez azt is jelenti, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása, a pozitív és méltányos fogvatartott-Őrszemélyzet viszony és az értelmes tevékenységek is alapvető szempontjai egy büntetés-végrehajtási intézet biztonságának. Ez a megállapítás azon a feltételezésen alapul, hogy a biztonság a gyakorlatban olyan 'dinamikus tényező' is múlik, mint például, hogy:

- mennyire tudja a személyzet, hogyan lépjen interakcióba fogvatartottakkal, és megteszi-e ezt rendszeresen,
- mennyire van tudatában a személyzet annak, hogy mi történik a büntetés-végrehajtási intézetben, és tudja-e biztosítani, hogy a fogvatartottakat aktív és pozitív módon foglalják le.

Csak ha ezek teljesülnek, akkor van a személyzet olyan helyzetben, hogy a lehető legkorábbi szakaszban felismerjen egy biztonsági fenyegetést, és időben fel tudjon lépni a megelőzés érdekében.

Ezzel ellentétben a 'belső biztonság' kifejezés ahhoz a kötelezettséghez kapcsolódik, amely előírja, hogy minden olyan kockázat ellen védelmet kell nyújtani, amelyet egy fogvatartott jelent más fogvatartottakra, a személyzetre számára vagy más, a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozóra, vagy az oda látogató személyekre vagy saját magára nézve.²⁹

A külső és belső biztonság megteremtése rendkívül fontos, de ezt **az érintettek méltóságának és alapvető emberi jogainak teljes tiszteletben tartása mellett** kell megvalósítani. Így tehát valamennyi, a külső és belső biztonság büntetés-végrehajtási intézetekben történő megvalósítását célzó és az emberi jogokat érintő intézkedésnek tiszteletben kell tartania az alábbi alapelveket:

- **Jogszerűség:** A fogvatartottra kényszerített valamennyi korlátozó intézkedésnek meg kell felelnie a nemzetközi jogi kötelezettségeknek és nemzeti jogszabályoknak, és jogszerű céllal kell történnie.
- **Szükségesség:** Az intézkedéseknek szükségesnek kell lenniük, vagyis egyértelműnek kell lennie, hogy kevésbé korlátozó intézkedések használatával nem érhető el a külső és belső biztonság megteremtésének célja.

²⁷ Lásd még: PRI and ODIHR, 'Guidance Document on the Nelson Mandela Rules: Implementing the United Nations Revised Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners' (2018) 41 [PRI and others, Guidance Document].

²⁸ pl. CoE, CM, 'Recommendation CM/Rec(2012)12 for the Committee of Ministers Concerning Foreign Prisoners' (2012) § 31.1; CoE, European Committee On Crime Problems (CDPC), Handbook for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism PC-CP (2016) 2 rev 4, 31; általánosabb információért lásd még: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), 'Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence' (2015) 29; CoE, 'Strengthening the Protection of the Rights of Sentenced Persons: Trainer's Manual on Dynamic Security' (2018).

²⁹ A „külső biztonság” fogalmának egy meghatározása megtalálható az Európai Börtönszabályok 52.1 pontjában.

- **Arányosság:** A korlátozó intézkedésnek arányban kell állnia a fennálló kockázattal, és megfelelő egyensúlyt kell biztosítani a fogvatartott alapvető emberi jogainak védelme és az ezekbe a jogokba történő jogszerű állami beavatkozás között. Az ilyen beavatkozásnak a lehető legkevésbé jogkorlátozó módon kell biztosítani a külső és belső biztonság és a rend fenntartását a büntetés-végrehajtási intézetben, és azt a lehető legrövidebb időtartamig szabad csak fenntartani.
- **Elszámoltathatóság:** A döntéshozatali folyamatnak átláthatónak kell lennie, és az alkalmazott korlátozás szükségességét igazoló értékelési és döntéshozatali folyamatot jegyzőkönyvezni kell.
- **A hátrányos megkülönböztetés tilalma:** A döntéseknek objektívnek és pártatlannak kell lenniük, és minden releváns körülményt figyelembe kell venniük. Nem szabad diszkriminálni a fogvatartottak egyes csoportjait azok faji hovatartozása, bőrszíne, vallása, etnikuma, nemzetisége, társadalmi neme, társadalmi nemi identitása, szexuális orientációja, politikai nézetei vagy bármilyen más tényező alapján.³⁰

A gyakorlatban a konkrét biztonsági intézkedések magukban foglalhatják többek között: a kockázatok és szükségletek egyedi alapon történő elemzését közvetlenül az egyes fogvatartottak befogadása után és a fogvatartottak csoportosítását; biztonsági rezsimek és védelmi intézkedések elfogadását a fogvatartottak és a személyzet illetve egyéb, fogvatartottakkal dolgozó vagy őket látogató személyek biztonsága érdekében; valamint mozgást korlátozó eszközök, illetve fizikai erő és egyéb kényszerítő eszközök alkalmazását. Az alábbi fejezet ezen intézkedések rövid összefoglalását tartalmazza.

2.2.1.1. Kockázatfelmérés, egyedi szükségletek és csoportosítás

A hatóságoknak **egyedi kockázat- és szükségletfelmérést** kell végezniük röviddel az egyes fogvatartottak befogadása után. A fogvatartottak értékelése azonban sohasem alapulhat kizárólag a biztonsági kockázatokon, hanem mindig ki kell terjedjen a fogvatartottak szükségleteinek értékelésére is, valamint azt is meg kell fontolni, milyen tevékenységekben, például rehabilitációs programokban vehet részt a fogvatartott büntetésének letöltése során. Ezeket az értékeléseket rendszeres időközönként újra át kell tekinteni, és szükség szerint módosítani kell. Ezek az értékelések biztosítják, hogy minden egyes fogvatartott ítéletének végrehajtására az egyedi kockázati szintjének megfelelő biztonsági körülmények között kerül sor.³¹

Egyes fogvatartottak a sérülékenység sajátos helyzetében vannak fogva tartásuk során, ilyenek például a szellemi vagy pszichológiai fogyatékossgal élő személyek; a fiatal vagy idős fogvatartottak, a külföldiek és más kommunikációs nehézséggel rendelkezők, az etnikai kisebbségekhez, őshonos népcsoportokhoz tartozók és az LMBTQ fogvatartottak (lásd még a jelen sorozatban megjelent a sérülékenység helyzetében lévő fogvatartottakról szóló kézikönyvet). Ezért különösen fontos, hogy a sérülékenység helyzetében levőket hozzáértő személyzet azonosítsa és mérje fel egyéni szükségleteiket. E célból a fogvatartottak különböző csoportjait különböző intézetekben, vagy egyes intézetek különböző részeiben kell elhelyezni figyelembe véve nemüket, korukat, előéletüket, fogva tartásuk okát és a velük való bánásmódhoz szükséges feltételeket.³²

³⁰ Lásd: CoE, Protection; lásd: CPT, 'Solitary Confinement of Prisoners: Extract from the 21st General Report of the CPT Published in 2011' (2011) CPT/Inf(2011)28-part2, § 55; CoE, CM, 'Explanatory Memorandum to Recommendation CM/Rec (2014) 3 of the Committee of Ministers to Member States Concerning Dangerous Prisoners', paras 52-54.

³¹ Európai Börtönszabályok, 16. és 51. szabály; lásd: Mandela Rules, Rules 2, 4(2), 89, 93, 94; lásd még: CPT, 'Report on the visit to Cyprus' (2018) CPT/Inf (2018) 16.

³² Európai Börtönszabályok, 17. szabály; Mandela Rules 11, 89, 93, 94.

2.2.1.2. Biztonsági eljárások, illetve *különleges, magas biztonsági fokozatú rezsimek és védelmi intézkedések*

Ha egy fogvatartott különösen nagy veszélyt jelent a biztonságra, **magas biztonsági kockázati szintre** sorolható. A **szigorúbb rezsimek** része lehet a különleges biztonsági részlegben, magánzárkában történő elzárás, a más fogvatartottakkal történő kapcsolattartás tilalma, a zárka folyamatos megfigyelése – beleértve a szanitereszközöket is – biztonsági kamerarendszer segítségével, az illető mozgásának emelt szintű felügyelete a fogvatartási helyen belül és kívül, a családdal való kapcsolattartás korlátozása és a család látogatásaira való különleges előkészületek bevezetése, valamint a test és a ruhák átvizsgálása. Az Európai Börtönszabályok 53.2 pontja hangsúlyozza, hogy speciális biztonsági intézkedéseket csak **kivételes körülmények** között lehet alkalmazni, és alkalmazásukat rendszeresen felül kell vizsgálni.

Hasonló szabályokat jelöl meg az Európa Tanács számos ajánlása, amelyek az életfogytig tartó és egyéb hosszú távú szabadságvesztés büntetést töltő fogvatartottakról,³³ a veszélyes fogvatartottakról,³⁴ és a terrorizmussal kapcsolatos bűncselekményekért elítélt fogvatartottakról³⁵ szólnak. Az ENSZ Kínzás Elleni Bizottsága (CAT) is kifejtette aggodalmait a legmagasabb biztonsági kategóriában elhelyezett fogvatartottakra kényszerített súlyos fogvatartási körülmények miatt.³⁶

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A biztonsági rezsimek kérdésével az EJEB is foglalkozott számos, az EJEE 3. cikkét érintő ügyben.³⁷

Az ügyek értékelése során az EJEB figyelembe vette:

- az intézkedés szigorúságát,
- időtartamát,
- az elérni kívánt célkitűzéseket, és
- ezek együttes hatását az érintett személyre.

A közrenddel kapcsolatos megfontolások arra készíthetik az államokat, hogy szigorúbb rezsimeket alkalmazzanak a büntetés-végrehajtási intézetekben a fogvatartottak bizonyos csoportjai, például a veszélyes fogvatartottak esetén. Ezen rezsimek alkalmazásával kapcsolatban azonban az államnak biztosítania kell, hogy:

- az illető személyt az emberi méltóság tiszteletben tartásával összeegyeztethető feltételek között tartsák fogva,
- az intézkedés végrehajtásának módja ne viselje meg az illetőt a fogvatartásban eleve benne rejlő elkerülhetetlen szenvedés mértékénél nagyobb mértékben, és
- a fogvatartott egészsége és jólléte megfelelően biztosítva legyen.

³³ CoE, 'Recommendation Rec (2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners' (2003) Rec(2003)23 § 20.

³⁴ CM/Rec (2014)3 § 41; and CoE, 'Recommendation No Rec (82) 17 Concerning Custody and Treatment of Dangerous Prisoners' (2005) R (82) 17.

³⁵ CoE, CM, 'Guidelines for Prison and Probation Services Regarding Radicalisation and Violent Extremism' (2016) § 21.

³⁶ pl. CAT Committee, Concluding Observations: Spain (2002) CAT/C/CR/29/3; CAT Committee, Concluding Observations: Italy (2017) CAT/C/ITA/CO/5-6.

³⁷ ECtHR, *Indelicato v Italy*, No 31143/96, 18 October 2001; ECtHR, *Labita v Italy*, No 26772/95, 6 April 2000;

ECtHR, *Van der Ven v the Netherlands*, No 50901/99, 4 February 2003 and ECtHR, *Lorsé and Others v the Netherlands*, No 52750/99, 4 February 2003; ECtHR, *Piechowicz v Poland*, No 20071/07, 17 April 2012, paras 161-162.

Hasonlóképpen, amikor más fogvatartottakra, a személyzetre vagy egyéb, a büntetés-végrehajtási intézetben dolgozó vagy oda látogató személyekre nézve valamilyen különleges veszély, vagy az önkárosítás kockázata áll fenn, a hatóságok kötelesek **az érintett személyek biztonsága érdekében védelmi intézkedéseket bevezetni**. A védelmi intézkedések közé tartozhatnak: a létesítmény elrendezésének különböző módjai (pl. különböző fenyegetés alatt álló vagy erőszakos fogvatartottak magánzárkában történő elhelyezése), műszaki intézkedések (pl. valós idejű kamerás megfigyelés, záruk és speciális falak), illetve szervezeti intézkedések (például fogvatartottak áthelyezése az intézeten belül vagy más intézetekbe, a fogvatartottakra vonatkozó speciális rezsimek bevezetése, tevékenységekből való kizárás vagy azok korlátozása, fegyelmi célú intézkedések, rendszertelen időközönként, például éjszaka történő ellenőrzések és az őrszemélyzet speciális képzése). Ezeket az intézkedéseket gyakran alkalmazzák olyan fogvatartottak esetében, akik fogvatartásuk során a sérülékenységi sajátos helyzetében vannak, mint például a külföldi vagy kisebbségi fogvatartottak, a szexuális bűncselekményekkel gyanúsított vagy azokért elítélt személyek és azok a fogvatartottak, akik korábban együttműködtek a hatóságokkal. Amennyiben a hatóságok elmulasztják ezen védelmi intézkedések meghozatalát, a kínzás vagy rossz bánásmód tilalmának megsértése megállapítható lehet.

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A **Rodić és társai**³⁸ kontra **Bosznia-Hercegovina, illetve a D.F. kontra Lettország**³⁹ ügyben az EJEB megállapította az EJEE 3. cikkének megsértését amiatt, mert a kérelmezők fizikai jólléte nem volt megfelelően biztosítva a fogvatartottak közötti erőszakkal szemben. A Bíróság megerősítette az alábbi állami kötelezettségeket:

- Az állami hatóságoknak biztosítaniuk kell, hogy a külföldi fogvatartottak, a kisebbséghez tartozók és azok a fogvatartottak, akik korábban együttműködtek a bűnüldöző hatóságokkal, kellő védelemben részesüljenek a más fogvatartottak általi erőszakkal vagy megfélemlítéssel szemben, például azzal, hogy elkülönített szálláshelyre helyezik őket.
- A hatóságok a szükséges sürgősséggel, és az érintett személyekkel szemben észlelt kockázattal arányos módon kötelesek foglalkozni a fogvatartottak áthelyezés iránti kérelmével.
- A sérülékenységi helyzetében lévő személyek bármilyen áthelyezése a fogvatartottak közötti erőszak kezelésére vonatkozó gondosan kidolgozott stratégia részeként kell megtörténnie.

Amikor biztonsági intézkedéseket és rezsimeket alkalmaznak, a fogvatartottak mindig súlyos árat fizetnek, mert ezek az intézkedések a büntetés-végrehajtási intézet lakóitól történő akaratlan elkülönüléshez és/vagy a normál rezsimben fogvatartottakhoz képest csökkentett mennyiségű tevékenységhez vezethetnek.⁴⁰ Ezért különleges biztonsági intézkedéseket csak akkor szabad bevezetni, ha nincs más lehetőség. Továbbra is fennáll azonban, hogy „a büntetés-végrehajtási igazgatásnak arra kell törekednie, hogy olyan környezetet hozzon létre, amelyben valamennyi fogvatartott biztonságban és abúzustól mentesen érzi magát, és olyan eljárásokat kell bevezetnie,

³⁸ ECtHR, *Rodić and Others v Bosnia and Herzegovina* No 22893/05 27, May 2008, paras 69-7; see also ECtHR, 'Factsheet: Detention Conditions and Treatment of Prisoners' (2020) § 237.

³⁹ ECtHR, *D.F. v Latvia*, No 11160/07, 29 October 2013.

⁴⁰ CPT, 'Developments Concerning CPT Standards in Respect of Imprisonment: Extract from the 11th General Report of the CPT' (2001) CPT/Inf(2001)16-part, § 27.

amelyek lehetővé teszik, hogy valamennyi fogvatartott a fizikai támadástól vagy egyéb erőszaktól való félelem nélkül találkozhasson egymással, vagyis amelyek lehetővé teszik, hogy a fogvatartottak mindenkor, az éjszakát is beleértve, kapcsolatba tudjanak lépni a személyzettel⁴¹, és lehetővé teszik, hogy a fogvatartottak a lehető legnagyobb mértékben részt tudjanak venni a napi tevékenységeikben. Más szóval, mindent meg kell tenni annak biztosítása érdekében, hogy a biztonsági intézkedések csak a minimálisan szükséges korlátozásokat tartalmazzák, és ne sértsék a magánélzárásra vonatkozó nemzetközi standardokat (lásd még a jelen sorozatban megjelenő, büntetés-végrehajtási intézetekben történő magánélzárásról szóló kézikönyvet).

2.2.1.3. Mozgást korlátozó eszközök

További intézkedési lehetőség a **mozgást korlátozó eszközök** alkalmazása. Teljes mértékben tiltott minden olyan mozgást korlátozó eszköz használata, amely természeténél fogva megalázó (pl. láncok, vasak és egyebek), és tilos mozgást korlátozó eszközöket használni vajúdo, szülő vagy közvetlenül szülés után lévő nők esetében.⁴² Mind az Európai Börtönszabályok (EBSZ) mind a Nelson Mandela szabályok egyértelművé teszik, hogy a mozgást korlátozó eszközöket kizárólag a jogszabályban engedélyezett esetekben, végső eszközként és arányos módon lehet használni.⁴³ Az Európai Börtönszabályok szerint bilincset, kényszerzubbonyt és egyéb testi korlátozó eszközt kizárólag különlegesen megalapozott esetben lehet használni: ha szükség van rá átszállításkor a szökés elleni elővigyázatosságból, feltéve, hogy leveszik őket, amint a fogvatartott megérkezik a bírói vagy közigazgatási hatóság elé, kivéve ha az illető hatóság másképpen dönt, vagy az eszközökre a fogvatartott önmagának okozott sérüléssel szembeni védelme, illetve másoknak okozott sérülés vagy vagyontárgyakban keletkező súlyos kár megelőzése céljából van szükség, feltéve, hogy ilyen esetekben az intézet vezetője azonnal tájékoztatja az orvost, és jelentést tesz a magasabb szintű büntetés-végrehajtási hatóság felé.⁴⁴ A fogvatartottakat azonban soha nem szabad mozgásukban korlátozni büntetésből, a személyzet kényelme miatt, a személyzet hiánya miatt, vagy a megfelelő odafigyelés és bánásmód helyett.⁴⁵

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A **Tali kontra Észtország** ügyben az EJEB azt állapította meg, hogy a bilincs, illetve a passzív védelmi intézkedések, például a pajzsok, golyóálló mellények és sisakok használata, valamint az Őrszemélyzet által alkalmazott immobilizációs technikák egy olyan fogvatartottal szemben, aki megtagadta az engedelmisséget a személyzet utasításának és nem volt hajlandó büntető zárkába vonulni, nem sértette meg az EJEE 3. cikkét. Azonban az, hogy az Őrszemélyzet bilincset, viperát, paprikasprayt és ágyhoz kötözést alkalmazott egy olyan fogvatartottal szemben, aki nem engedelmeskedett a személyzet jogszerű utasításának és agresszívan viselkedett velük szemben, megsértette az EJEE 3. cikkét.

⁴¹ Commentary on Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules (2006) p 74 < <https://rm.coe.int/european-prison-rules-978-92-871-5982-3/16806ab9ae>>; valamint: the draft Commentary to the revised EPR (2020) <<https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2020/07/EPR-Commentary.pdf>> p 32.

⁴² Európai Börtönszabályok, 68.5-68.6 szabály; lásd még: Mandela Rules, Rule 47; UNGA, 'United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-Custodial Measures for Women Offenders', Res 65/229 of 21 December 2010 (Bangkok Rules) Rule 24.

⁴³ EBSZ, 68. szabály; Mandela Rules, Rules 47 – 49.

⁴⁴ EBSZ 68.4 szabály; hasonló elveket fektet le az SMR is a 47.2 szabályban.

⁴⁵ EBSZ 60.5 szabály; Mandela Rules, Rule 43(2); lásd még: CPT, 'Means of Restraint in Psychiatric Establishments for Adults' (Revised CPT Standards) (2017) CPT/Inf(2017)6.

Az EJEK figyelembe vette azokat a nehézségeket, amelyekkel a tagállamok szembe kerülhetnek a rend és fegyelem fenntartása során a büntetés-végrehajtási intézetekben, mindazonáltal azonban megállapította az EJEK 3. cikkének megsértését, különös tekintettel a használt intézkedések kumulatív hatására és a paprikaspray zárt térben történő használatára, amely ellentétes a Kínzást és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmódot vagy Büntetést Megelőzni Hivatott Európai Bizottság (CPT) ajánlásával.⁴⁶

CPT standardok: A CPT külön standardokat fogalmazott meg a mozgást korlátozó eszközök pszichiátriai intézetekben kezelt felnőttek esetében történő alkalmazásával kapcsolatban.⁴⁷

2.2.1.4. Konfliktusrendezés, erőszak alkalmazása és egyéb kényszerítő intézkedések

Az erőszak alkalmazása csak végső esetben lehet indokolt és legitim módszer a rend és biztonság helyreállítására a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az állami hatóságoknak elsősorban arra kell törekedniük, hogy megelőzzék a konfliktusokat, vagy megoldják azokat mielőtt eskalálnának. Ebben a vonatkozásban mind az EBSZ, mind a Mandela szabályok kifejezetten kimondják, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek a lehető legnagyobb mértékben hagyatkozzanak **„konfliktusmegelőzésre, mediációra vagy bármilyen alternatív vitarendezési mechanizmusra a fegyelmi kihágások megelőzése vagy a konfliktusok rendezése érdekében”**.⁴⁸ Mindkét dokumentum hivatkozik a dinamikus biztonságra is, amelynek alapja az az elképzelés, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek személyzete és a fogvatartott közötti jó kapcsolat garantálhatja, hogy a biztonsági fenyegetésekre korai szakaszban fény derül és azokat párbeszéd és tárgyalás segítségével rendezni lehet.⁴⁹

Időnként előfordulhat, hogy az őrszemélyzet olyan incidenssel kerül szembe, amelyben **erőszakot kell alkalmazniuk**. A nemzetközi jog alapján a rendfenntartó szervek csak akkor alkalmazhatnak erőszakot, ha az összhangban van a fentiekben említett négy kumulatív alapelvvel: **a jogszerűség, a szükségesség, az arányosság és az elővigyázatosság alapelvével**. Az erőszak alkalmazásával kapcsolatban ezeket az alapelveket még határozottabban fejtik ki az erőszak és a löfögyverek használatáról szóló ENSZ alapelvek, a Nelson Mandela szabályok és az EBSZ.⁵⁰

Az EJEK elfogadta, hogy bizonyos esetekben szükség lehet az erőszak alkalmazására a büntetés-végrehajtási intézetek biztonságának és rendjének fenntartása, illetve a bűncselekmények megelőzése érdekében. Azt azonban megerősítette, hogy erőszakot csak akkor szabad alkalmazni, ha az feltétlenül szükséges és nem túlzó mértékű. Így tehát szabadságától megfosztott személlyel

⁴⁶ ECtHR, *Tali v Estonia*, No 66393/10, 13 February 2014, §§ 78ff. A CPT paprikaspray használatával kapcsolatos standardjaiért lásd pl.: CPT, 'Report on the Visit to the Czech Republic' (2009) CPT/Inf (2009) 8 § 46.

⁴⁷ uo.

⁴⁸ Mandela Rules, 38(1) és 76.1 Rules; EBSZ 56.2 szabály, amely hivatkozik a „helyreállítási mechanizmusok és mediáció alkalmazás[ár]a a fogvatartottak közötti viták megoldásában”.

⁴⁹ EBSZ 64 és 51.2 szabály; és Mandela Rules, Rule 76(c), ahol a dinamikus biztonság koncepcióját elismerik a 76(c) cikk alapján a személyzet képzésével kapcsolatban.

⁵⁰ Mandela Rules, Rule 82; EBSZ 64-67; the UN Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials (1990) A/CONF.144/28/Rev.I, Arts 15ff; UNGA, 'Code of Conduct for Law Enforcement Officials', Res 34/169 of 17 December 1979. További részletekért lásd: SRT (Melzer) 'Extra-Custodial Use of Force and the Prohibition of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment' (2017) A/72/178, §§ 5ff and 16.

szemben alkalmazott bármilyen fizikai erőszak, amelyet nem a saját viselkedése tett feltétlenül szükségessé, aláássa az emberi méltóságot és megsérti az EJEE 3. cikkét.⁵¹

Abban az esetben, ha a fogvatartottal szemben az erőszakot az Egyesült Nemzetek Kínzás Elleni Egyezménye (CAT) 1. cikkében megjelölt célok – azaz vallomás kicsikarása, megfélemlítés, büntetés vagy diszkrimináció – valamelyike érdekében alkalmazzák, bármilyen súlyos fájdalom vagy szenvedés okozása kínzásnak minősül, ami azt jelenti, hogy az ilyen tevékenység minden körülmények között tilos, és az arányosság vizsgálatára nincs mód.⁵²

2.2.2 Az elszámoltathatóság biztosítása és az erőszak áldozatainak védelme

A hatékony panasztételi mechanizmus kialakítása, illetve az erőszakos esetek kivizsgálása és bíróság elé kerülése kulcsfontosságú lépés a nemzetközi szabályoknak megfelelő elszámoltathatóság biztosításában, és elősegíti a bizalom légkörének kialakulását a büntetés-végrehajtási intézetekben (lásd a sorozat panaszeljárással foglalkozó kézikönyvét).⁵³ Ugyanilyen fontos azonban ebből a célból megfelelő eljárások, például a sérülések szisztematikus jegyzőkönyvezésének és dokumentálásának bevezetése; a biztonsági kamerarendszerrel (CCTV) történő megfigyelés, és a megfigyelés anyagához való hozzáférés biztosítása; valamint általánosságban az áldozatok jogainak védelme és a megtorlással szembeni védelem biztosítása.

Az egészségügyi személyzet kulcsszerepet játszik ebben a tekintetben. Ők ugyanis a sérülések szisztematikus jegyzőkönyvezése és dokumentálása segítségével hozzájárulhatnak a fogvatartottak elleni erőszak, illetve általánosságban a kínzás és rossz bánásmód megelőzéséhez.⁵⁴ A képzett egészségügyi szakember által végzett orvosi vizsgálathoz való hozzáférést a fogvatartási helyen való befogadás, vagy az erőszakos eseményben való részvétel után a lehető leghamarabb biztosítani kell.⁵⁵

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

Kínzással vagy más rossz bánásmóddal kapcsolatos vádak esetén A kínzás vagy más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés eredményes kivizsgálásáról és dokumentálásáról szóló kézikönyv (**Isztambuli Protokoll**) nyújt iránymutatást a kínzásra és rossz bánásmódra vonatkozó vádak dokumentálásával és kivizsgálásával kapcsolatban.

⁵¹ ECtHR, *Tali v Estonia*, No 66393/10, 13 February 2014, § 59; ECtHR, *Artyomov v Russia*, No 14146/02, 27 May 2010, § 145; ECtHR, *Bouyid v Belgium*, No 23380/09, 28 September 2015, § 101; lásd még: ECtHR, Guide: Prisoners' Rights.

⁵² Nowak/Birk/Monina 58ff.

⁵³ Az ilyen vizsgálatok módozatairól részletes információ található a következő dokumentumokban: *Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: Istanbul Protocol* (United Nations Publication 2004) HR/P/PT/8/Rev.1. Lásd még: CoE, *Effective Investigation of Ill-Treatment: Guidelines on European Standards* (CoE 2014).

⁵⁴ UNGA, 'Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment', Res 43/173 of 9 December 1988 (Body of Principles) Principle 24; EBSZ 16. és 42. szabály; and Mandela Rules, Rules 34 and 46. Lásd még: CoE, CM, 'Recommendation No R(98) 7 of the committee of Ministers to Member States Concerning the Ethical and Organisational Aspects of Health Care in Prison' (1998) R(98)7; valamint a CPT büntetés-végrehajtási intézetekben működő egészségügyi szolgálatokról szóló standardjai, különösen: CPT, '3rd General Report on the CPT's Activities, 1 January-31 December 1992' (1993) CPT/Inf (93) 12, 13ff. További részletekért lásd még: Dignity (with Brenda van den Bergh and others), *Monitoring Health in Places of Detention: An Overview for Health Professionals* (Dignity 2020) and PRI and others, Guidance Document, 157ff.

⁵⁵ Lásd: EBSZ 42.3(c) szabály; Mandela Rules; CPT, 'Developments Concerning CPT Standards in Respect of Police Custody: Extract from the 12th General Report of the CPT published in 2002' (2002) CPT/Inf(2002)15-part, § 42; CPT/Inf(2001)16-part; SPT, 'Report on the Visit to Macedonia' (2019) CAT/OP/MKD/1/Add.1, § 21; SPT, 'Report on the Visit to Gabon' (2015) CAT/OP/GAB/1, § 41.

A CPT is tett konkrét javaslatokat a megfelelő jegyzőkönyvezés mikéntjére vonatkozóan, különösen a büntetés-végrehajtási intézetekben szerzett traumás sérülések estében (pl. speciális kérdőív használata, amelyen a test ábráján bejelölhetők a traumás sérülések, és amelyet az adott fogvatartott egészségügyi aktájában őriznek; fényképek; speciális sérülésjegyzék vezetése).⁵⁶ A CPT azt is javasolja, hogy az egészségügyi szolgálat állítson össze időszakos statisztikát a sérülésekről a büntetés-végrehajtási intézet vezetősége, az igazságügyi minisztérium vagy egyéb szervek számára.⁵⁷

Ha el akarjuk kerülni, hogy valakit veszélynek tegyünk ki, különösen fontos a **hatékony intézkedések bevezetése az érintettek megtorlással szembeni védelmére**. A CAT különleges védelmet ír elő a kínzás áldozatai számára a CAT 13. cikke szerinti panasztételi jog folyamánként. Ebből a célból a dokumentum javasolja, hogy a személyzet meggyanúsított tagját függesszék fel a szolgálatból, hogy semmilyen módon ne vehessenek részt a vizsgálatban és semmilyen kapcsolatba ne kerülhessenek az áldozattal vagy annak családjával, az érintett személyt vigyék alternatív szállásra, az áldozatokhoz pedig jelöljenek ki speciális személyzetet és/vagy szervezzék meg rendszeres orvosi vizsgálatokat.⁵⁸ Az áldozatok védelmét egyaránt garantálják a nemzetközi standardok és az uniós jog, amely két jogi eszközben szabályozza a bűncselekmények áldozatainak jogait: A bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó uniós szintű minimumszabályok megállapításáról szóló 2012/29/EU irányelvben és A bűncselekmények áldozatainak kárenyhítéséről szóló 2004/80/EK irányelvben. Ez a két eszköz a következő jogokat határozza meg: tájékozódáshoz való jog; igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés; védelmi intézkedésekhez, így például az ismételt áldozattá válás elleni intézkedésekhez való jog; áldozatsegítő szolgáltatásokhoz; és kárenyhítéshez való jog.⁵⁹

2.2.3 A fogvatartottak életkörülményei

A fogvatartás fizikai körülményei, és általában az életminőség a büntetés-végrehajtási intézetekben fontos tényező a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak és annak okainak vizsgálatakor. Konkrétabban az alábbi tényezőkről állapították meg, hogy különösen relevánsak az erőszak megelőzésében: túlszűfoltság, a hálóterem befogadóképessége, a biztonsági rezsim és a fogvatartottak által végezhető tevékenységek, a családdal és a külvilággal való kapcsolattartás, a személyzet és a fogvatartottak közötti viszony, illetve a személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei.

2.2.2.1. Túlszűfoltság és közös szállások

A túlszűfoltság szintje egy büntetés-végrehajtási intézetben, vagy annak egy adott részén, akár olyan magas is lehet, hogy az önmagában kimeríti az embertelen vagy megalázó bánásmód fogalmát. A túlszűfoltság azonban az erőszak kialakulásának is termékeny környezetet teremt. Ahogyan azt a CPT

⁵⁶ CPT, 'Documenting and Reporting Medical Evidence of Ill-Treatment: Extract from the 23rd General Report of the CPT' (2013) CPT/Inf(2013)29-part, § 73.

⁵⁷ CPT/Inf (93) 12, § 62.

⁵⁸ pl. CAT Committee, Observations of the Committee against Torture on the revision of the Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (2014) CAT/C/51/4, § 55; CAT Committee, Concluding Observations: Bosnia and Herzegovina (2011) CAT/C/BIH/CO/2-5, § 17. De lásd még: Mandela Rules, Rule 71(3); CPT/Inf (93) 12, § 62.

⁵⁹ pl. Fair Trials, 'Rights Behind Bars: Access to Justice for Victims of Violent Crime Suffered in Pre-Trial or Immigration Detention' (2019); FRA, *Victims' Rights as Standards of Criminal Justice: Justice for Victims of Violent Crime: Part 1* (Publications Office of the European Union 2019).

is elismeri „Egy túlszűfolt börtön szűk és egészségtelen szálláshelyet; a privátszféra folyamatos hiányát [...]; a személyzet számát és a lehetőségeket meghaladó igények miatt kevesebb zárkán kívüli tevékenységét; túlterhelt egészségügyi szolgálatot; megnövekedett feszültséget és ezért több fogvatartottak közötti, illetve fogvatartottak és személyzet közötti erőszakot is jelent.”⁶⁰

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A **Mursic kontra Horvátország** ügyben az EJEB kimondta, hogy **szélsőséges helyhiány esetén**, vagyis amikor egy fogvatartottnak **kevesebb mint 3 négyzetméternyi személyes tér áll rendelkezésére egy többszemélyes szálláshelyen**, erősen fölmerül az EJEE 3. cikke megsértésének vétele. Ezt a vélelmet a kormány csak akkor tudja megdönteni, ha az alábbi tényezők együttesen fennállnak:

- a minimálisan előírt 3 négyzetméternyi személyes tér csökkentése rövid ideig tart, nem rendszeres és csekély mértékű;
- az ilyen csökkentés elegendő mozgásszabadsággal jár együtt a zárkán kívül és megfelelő zárkán kívüli tevékenységekkel; valamint
- a kérelmezőt általánosságban véve a célnak megfelelő létesítményben tartják fogva, és nincs jelen a fogvatartásának körülményeit rontó más tényező.

Ha **a személyes tér 3 és 4 négyzetméter közötti méretű**, akkor a 3. cikk megsértését abban az esetben lehet megállapítani, ha a személyes tér mérete az elzárás más nem megfelelő fizikai körülményeivel is együtt jár (pl. szabadtéri testmozgás lehetősége, természetes fény vagy levegő, szellőzés, megfelelő beltéri hőmérséklet, a WC egyéni használatának lehetősége, és az alapvető egészségügy is higiéniai előírásoknak való megfelelés szempontjából).⁶¹

Megelőző monitoring testületként a **CPT** szigorúbb standardokat állapított meg, mint az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE), így például javasolják, hogy a fogvatartottak élettere **egyszemélyes zárkákban** legalább **6 m²**,⁶² **többszemélyes zárkákban** pedig legalább fejenként **10 m²** legyen.⁶³

Az **EBSZ** azt is előírja, hogy az államok biztosítsanak olyan mechanizmusokat, amelyek garantálják, hogy ezeket a minimumkövetelményeket nem szegik meg, vagyis előírja, hogy az államok dolgozzanak ki stratégiát a túlszűfolttság kezelésére. Ebben a tekintetben, ahogyan azt sok nemzetközi szervezet is kiemelte, a szabadságtól való megfosztás végső lehetőségként történő alkalmazása döntő fontosságú.⁶⁴

⁶⁰ CPT, '7th General Report on the CPT's Activities, 1 January -31 December 1996' (1997) CPT/Inf (97) 10, § 13. A túlszűfolttsággal kapcsolatban lásd még az FRA átfogó kutatását: FRA, Detention Conditions, 15ff; and FRA, 'Detention Conditions Database' <<https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/criminal-detention>>.

⁶¹ ECtHR, *Muršić v Croatia*, No 7334/13, 20 October 2016, §§ 138-139; lásd még: EJEB, *Ananyev és mások kontra Oroszország*, 42525/07 és 60800/08 sz. kérelmek, 2012. január 10., §§ 149-159; ECtHR, *Neshkov and Others v Bulgaria*, No 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 and 9717/13, 27 January 2015) §§ 233-243; lásd még: EJEB, *Varga és mások kontra Magyarország*, 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13, és 64586/13 sz. kérelmek, 2015. március 10., §§ 75-78.

⁶² CPT, 'Living Space per Prisoner in Prison Establishments: CPT-Standards' (2015) CPT/Inf (2015) 44, § XX.

⁶³ uo.

⁶⁴ EBSZ, 18.4 szabály

Hasonlóképpen a **nagy befogadóképességű hálótermeket** – azokat az egységeket, ahol a legtöbb, a fogvatartottak által naponta használt létesítmény, például alvó- és lakóterek, illetve szaniter eszközök találhatóak – is gyakran tartják az erőszak kialakulását elősegítő tényezőnek.

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A CPT szerint „a nagy befogadóképességű hálótermek óhatatlanul azt jelentik, hogy a mindennapi élet során hiányzik a fogvatartottak privát szférája. Ráadásul a megfélemlítés és erőszak kockázata is magas. Az ilyen típusú elhelyezés gyakran elősegíti a jogsértő szubkultúra kialakulását, és megkönnyíti a bünszervezetek kohéziójának fenntartását. Ezek a hálótermek rendkívüli módon megnehezítik, vagy akár teljesen ellehetetlenítik a személyzet ellenőrző tevékenységének megfelelő megvalósítását; konkrétan, a büntetés-végrehajtási intézetben előforduló rendzavarások esetén nehéz elkerülni a külső, nagy erőt igénylő beavatkozásokat. Az ilyen típusú elrendezés esetén az egyes fogvatartottak esetenkénti kockázat- és szükségletfelmérés alapján történő megfelelő elhelyezése szintén majdnem lehetetlenné válik.”⁶⁵ A CPT ezért következetesen azt javasolta, hogy ezt az elhelyezéstípust egyre inkább váltsák fel a kisebb lakóegységek, és ezzel párhuzamosan vezessenek be olyan intézkedéseket, amelyek biztosítják, hogy a fogvatartottak napjuk jelentős részét célirányos tevékenységgel töltsék a lakóegységükön kívül.

Az EBSZ ennél is tovább megy és kijelenti, hogy „a fogvatartottakat normális módon kell elhelyezni éjszakára egyéni zárkákban”, és ettől a szabálytól csak akkor lehet eltérni, ha ez maguknak a fogvatartottaknak az érdeke.⁶⁶ A meglévő börtönépületek és egyéb tényezők megnehezíthetik a fogvatartottak egyéni zárkában való elhelyezését. Az egyéni zárkában való elhelyezés követelményét azonban új büntetés-végrehajtási épületek építésekor figyelembe kell venni.

2.2.2.2. Célirányos tevékenységek

A fogvatartottak számára elérhető tevékenységek és lehetőségek ugyanolyan fontosak az erőszak megelőzésében, mint a külső és belső biztonsági intézkedések vagy a fizikai környezet. A kielégítő program kulcsfontosságú valamennyi fogvatartott jólléte szempontjából. A büntetés-végrehajtási intézeteknek különböző tevékenységekből, például munkából, testmozgásból, szabadidős tevékenységből és oktatásból-képzésből álló kiegyensúlyozott programot kell kínálniuk.⁶⁷

A nemzetközi standardok szerint valamennyi fogvatartottnak (beleértve a fegyelmi büntetés alatt állókat is) engedélyezni kell **naponta legalább egy óra testmozgást a szabad levegőn**, ha igénylik; lehetőség szerint a zárkán kívüli tevékenységekből álló nagyobb program részeként.⁶⁸

⁶⁵ CPT/Inf(2001)16-part, § 29.

⁶⁶ EBSZ, 18.5 szabály; lásd még: Mandela Rules, Rule 12; European Committee on Crime Problems (CDPC), Council for Penological Co-Operation (PC-CP), Revised Commentary to Recommendation CM/Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules (2018) PC-CP (2018) 1 rev 2, 12-13.

⁶⁷ EBSZ 25, 26 (munka), 27 (testmozgás és szabadidős tevékenység), 28 (oktatás-képzés); Mandela Rules, Rules 96-103 (work), 104-105 (education and recreation), 106-108 (social relations and aftercare).

⁶⁸ EBSZ 27. szabály; Mandela Rules, Rule 23; ECtHR, *Neshkov and Others v Bulgaria*, No 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 and 9717/13, 27 January 2015, § 234; EJE, *Ananyev és mások kontra Oroszország*, 42525/07 és 60800/08 sz. kérelmek, 2012. január 10., § 150; lásd még: ECtHR, *Muršić v Croatia*, No 7334/13, 20 October 2016, § 133. A zárkán kívül és a szabadban töltött idővel kapcsolatban lásd még az FRA átfogó kutatását: FRA, Detention Conditions, 27ff and FRA, Database.

Ezenkívül a **CPT** szerint valamennyi fogvatartottnak (az előzetesben lévőknek csakúgy, mint az elítélteknek) **napja jelentős részét (vagyis 8 órát vagy többet) a zárkáján kívül**, különböző célirányos tevékenységekkel kellene töltenie.⁶⁹ Ha az időjárás zord, alternatív módon kell megoldani a fogvatartottak testmozgását. A CPT javasolja a rossz idő és a napsütés elleni védelem alkalmazását is.⁷⁰ Ahogyan az az EBSZ-ben is szerepel, a büntetés-végrehajtási intézetek célja az kell, hogy legyen, hogy lehetővé tegyék, hogy a fogvatartottak a lehető legtöbb időt töltsék naponta zárkájukon kívül annak érdekében, hogy megfelelő szintű emberi és társas interakcióban legyen részük (25. szabály).

2.2.4. A személyzet és a fogvatartottak közötti viszony, a személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei

A büntetés-végrehajtási intézetek szabályai nagymértékben azon múlnak, mennyire képes a személyzet azokat végrehajtani. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy a vezetőséget és a személyzetet úgy toborozzák, képezzék ki és nevezzék ki, hogy az alapvető emberi jogokat, köztük az erőszakra vonatkozóakat is, át tudják ültetni a gyakorlatba.⁷¹

Különösen nagy figyelmet kell szentelni **az első vonalban dolgozó őrszemélyzet és az általuk felügyelt fogvatartottak közötti viszony**nak. A CPT megfigyelései szerint „[h]a a fogvatartottak és a személyzet között nem ellenséges hanem konstruktív a viszony, az segíti a minden büntetés-végrehajtási környezetben meglévő feszültség csökkentését, és ugyanezen logika mentén jelentősen csökkenti az erőszakos incidensek és a hozzájuk kapcsolódó rossz bánásmód valószínűségét. Röviden a CPT azt szeretné, ha az ellenőrző és korlátozó intézkedéseket a kommunikáció és odafigyelés légköre kísérni. Ez a megközelítés nemhogy nem ássa alá az intézet biztonságát, hanem még akár javíthatja is.”⁷²

KIEMELT NEMZETKÖZI STANDARDOK

A fogvatartás esetében a statikus biztonság helyett egyre inkább elfogadott a **dinamikus** biztonság koncepciója. Ez azt jelenti, hogy a biztonság nem kizárólag statikus tényezőknél, például fizikai (falak, rácsok, korlátok, kapuk, biztonsági kamerarendszer) vagy eljárási aspektusokon (motozások, ellenőrzött mozgás, riasztások, kommunikáció, kulcskezelési és osztályozás) múlik, hanem alapvetően függ dinamikus tényezőktől is, így mindenekelőtt a személyzet viselkedésétől és a fogvatartottakkal kialakított viszonyuktól (lásd a 2.2.1 fejezetet).⁷³

Ráadásul a személyzetnek **magas szintű szakmai és személyi standardok** szerint kell működnie. Fontos, hogy olyan **morális környezetben** dolgozzanak, amely támogatja a fogvatartottakkal való

⁶⁹ CPT/Inf(2001)16-part, § 33. CPT, '25th General Report of the CPT's Activities, 1 January-31 December 2015 (2016) § 58.

⁷⁰ pl. CPT, 'Report on the visit to the United Kingdom' (2014) CPT/Inf (2014) 11 § 39. Lásd még: EBSZ 27.1 szabály; valamint: Mandela Rules, Rule 23, amely kimondja, hogy „minden fogvatartottnak, aki nem vesz részt kültéri munkában, legalább egy óra megfelelő testmozgást kell biztosítani naponta a szabad levegőn, ha az időjárás lehetővé teszi”.

⁷¹ EBSZ 71-91. szabályok; Mandela Rules, Rules 74-82. Lásd még: CPT/Inf(2001)16-part, § 26, amely kimondja: „A humánus büntetés-végrehajtási rendszer sarokköve mindig is a megfelelően toborzott és képzett személyzet lesz, akik tudják, hogyan alakítsák ki a megfelelő attitűdöt a fogvatartottakkal való kapcsolatokban, és munkájukat inkább hivatásnak tekintik, mint egyszerű állásnak. Fel kell ismerni, hogy a fogvatartottakkal való pozitív kapcsolatok kialakítása az egyik kulctényezője ennek a hivatásnak.”

⁷² CPT, '2nd General Report of the CPT's Activities, 1 January-31 December 1991' (1992) CPT/Inf (92) 3, § 45; lásd még: CPT/Inf(2001)16-part, § 26.

⁷³ EBSZ 51.2 szabály.

emberséges, és az emberi méltóságot tiszteletben tartó bánásmódot.⁷⁴ Ezenkívül **A büntetés-végrehajtási személyzet európai etikai kódexe** további iránymutatást ad a büntetés-végrehajtási személyzet átfogó céljairól, teljesítményéről és elszámoltathatóságáról. Az etikai kódex az alábbi elveken alapul: elszámoltathatóság, integritás, az emberi méltóság tisztelete és védelme, gondoskodás és segítség, tisztességes bánásmód, elfogulatlanság és diszkriminációmentesség, együttműködés, titoktartás és adatvédelem.⁷⁵

A büntetés-végrehajtási intézetek igazgatóságának kötelessége biztosítani a személyzet **gondos kiválasztását**.⁷⁶ A válogatási szempontok között szerepelnie kell többek között a becsületességnek, az emberségességnek, a szakmai felkészültségnek és a komplex feladatokra való személyi alkalmasságnak, csakúgy mint a kulturális érzékenységnek, kommunikációs készségeknek és a nyelvi készségeknek.⁷⁷ Külön kiválasztási folyamatot kell bevezetni a fogvatartottak speciális csoportjaival, például a fiatalokkal foglalkozó szakemberek számára.⁷⁸ Amennyire megoldható, a személyzet tagjai között kell, hogy legyenek **a fogvatartottak fizikai és mentális jóllétének elősegítéséért felelős szakemberek**, például pszichiáterek, pszichológusok, szociális munkások, általános vagy szakoktatásban dolgozó tanárok vagy edzők.⁷⁹

Munkába állás előtt, illetve a munkavégzés során **képzésre** van szükség.⁸⁰ A képzésnek biztosítania kell a kínzás és rossz bánásmód tilalmát és megelőzését, valamint a jogi standardokkal, külső és belső biztonsággal (ideértve a dinamikus biztonságot, a konfliktusrendezést, az erőszak alkalmazásának alternatíváit, illetve az erőszak és a mozgást korlátozó eszközök alkalmazásának szabályait), alapvető egészségügyi készségekkel és a szociális gondozás, a kriminológia, a pszichológia, illetve a mentális egészség és a szakmai etika alapelveivel kapcsolatos képzést.⁸¹ A fogvatartottak speciális csoportjaival, például a fiatalokkal vagy nőkkel foglalkozó személyzetnek, illetve a szakszemélyzetnek, például az egészségügyi dolgozóknak, célirányosabb képzést kell biztosítani.⁸²

Az, hogy a személyzet hogyan tekint a vezetőségre és mennyire elégedett a munkahelyével, kulcsfontosságú szerepet játszik a büntetés-végrehajtási intézet kultúrájában és az erőszak, így a személyzet és a fogvatartottak közötti erőszak szintjének alakulásában is.⁸³ A megfelelő **munkakörülmények** biztosítása érdekében állandó személyzetet kell felvenni a munkahely

⁷⁴ EBSZ 72 és további szabályok.

⁷⁵ CoE, Recommendation CM/Rec(2012)5 of the Committee of Ministers to member States on the European Code of Ethics for Prison Staff (2012) s IV.

⁷⁶ EBSZ 76-80. szabály; Mandela Rules, Rule 75.

⁷⁷ EBSZ 77. szabály; Mandela Rules, Rule 74; lásd még: CM/Rec(2012)12 § 38; CoE, 'Guidelines Regarding Recruitment, Selection, Education, Training and Professional Development of Prison and Probation Staff' (2019) § 4 [a továbbiakban: CoE, Guidelines Regarding Staff].

⁷⁸ CoE, Guidelines Regarding Staff (2019) § 4(c).

⁷⁹ EBSZ 89. szabály; Mandela Rules, Rule 78.

⁸⁰ EBSZ 71. szabály; Mandela Rules, Rule 75(2); CoE, Guidelines Regarding Staff, § 2.

⁸¹ CAT 10. cikk; EBSZ 81.4 és 69.3 szabály; Mandela Rules, Rule 76(1); lásd még: CoE, 'Guidelines Regarding Staff' §§ 7.2-7.3; CPT, 'Juveniles Deprived of Their Liberty Under Criminal Legislation: Extract from the 24th General Report of the CPT', Published in 2015 (2015) CPT/Inf(2015)1-part rev1, § 120; a személyzet képzéséről lásd még: Sharon Shalev, Kimmet Edgar, *Deep Custody: Segregation Units and Close Supervision Centres in England and Wales* (Prison Reform Trust 2010) 7-12.

⁸² EBSZ 81.3 szabály; Mandela Rules Rule 76(1)(d) and 76(2); lásd még: CPT, 'Women in Prison' (2018) CPT/Inf(2018)5, § 7; CPT/Inf(2015)1-part rev1, paras 100 and 120; CPT/Inf(2013)29-part, § 82; CoE, 'Guidelines Regarding Staff', paras 7.2-7.3.

⁸³ Michael J. Gilbert, 'The Illusion of Structure: A Critique of the Classical Model of Organisation and the Discretionary Power of Correctional Officers' (1997) 22(1) Criminal Justice Review, 49-64.

biztonságát garantáló közszolgálati státusszal, illetve megfelelő fizetéssel és juttatásokkal, amelyek tükrözik a munkával járó felelősséget.⁸⁴ a büntetés-végrehajtási intézetekben **megfelelő létszámú személyzetre** van szükség.⁸⁵ Ahol nincs megfelelő számú személyzet, ott még az alapvető biztonsági szint fenntartásához is jelentős mennyiségű túlórára lehet szükség, amely magas stresszszintet eredményez, és olyan helyzethez vezet, amely valószínűleg növeli a büntetés-végrehajtási intézetben meglévő feszültséget.⁸⁶

3. A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozása

Ahogy az a fentiekben is írtuk, az erőszak összetett és elterjedt jelenség, éppen ezért nehéz hatékonyan monitorozni. Ez a fejezet ehhez próbál gyakorlati útmutatást adni az NMM-eknek.

3.1 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak hatékony monitorozásának alapjai

3.1.1 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megértése

Már a kezdetekkor fontos, hogy az NMM-ek jól megértsék a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakot és annak valamennyi tényezőjét általánosságban, és konkrétan a monitorozott országban is. Ennek a megértésnek nem csupán az esetek számára és más, az erőszakkal kapcsolatos látható szempontokra kell kiterjednie, hanem tovább kell lépnie azokon és az olyan absztrakt aspektusokra kell koncentrálnia, amelyek gyakran rejtve maradnak, de legalább olyan fontosak az erőszak, és végső soron a rossz bánásmód megelőzésében.

A projektünk keretében folytatott kutatás azonban azt mutatta, hogy az NMM-ek általában a mérhető dimenziókat, például közvetlen erőszakos esetek számát és a fogvatartás fizikai feltételeit monitorozzák, és ritkán foglalkoznak a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak kialakulásához hozzájáruló kevésbé szembeötlő tényezőkkel, mint például a strukturális erőszak, az intézmény kultúrája, a dinamikus biztonság és annak elemei, például a személyzet és a fogvatartottak közötti viszony stb. Ennek ellenére az erőszak hatékony monitorozásához elengedhetetlen valamennyi releváns aspektus, így a kevésbé látható tényezők figyelembevétele is.

A 3. ábrán bemutatott jéghegy modell hasznos eszköz lehet az NMM-ek számára az erőszak problémájának és kiinduló okainak megértésében releváns valamennyi dimenzió vizualizálásában és feltérképezésében. A modell jól mutatja, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak kialakulásához hozzájáruló tényezőknek csak egy töredéke látható, míg nagyobb részük rejtve marad a felszín alatt (lásd még a 4. fejezetet).⁸⁷

⁸⁴ EBSZ 78-79. szabály; Mandela Rules, Rule 74(3).

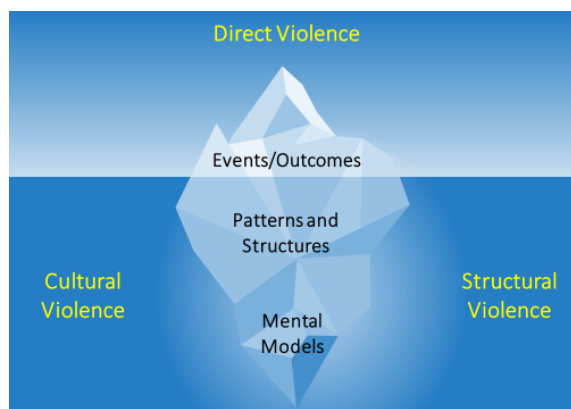
⁸⁵ EBSZ 83. szabály; Mandela Rules, Rule 81.

⁸⁶ CPT/Inf(2001)16-part, § 26; see also CPT, 'Report on the visit to Latvia' (2017) CPT/Inf (2017) 16); FRA, Detention Conditions, 43.

⁸⁷ A monitorozás szempontjából ebben a tekintetben hasznos eszköz a: PRI and APT, *Institutional Culture in Detention: A Framework for Preventive Monitoring* (PRI and APT 2015) [PRI and APT, Institutional Culture].

3. ábra: A jéghegy modell – a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozása

A jéghegy csúcsán láthatók az olyan **események és következmények (közvetlen erőszak)**, mint például a fogvatartottak közötti erőszakos cselekmények, a büntetés-végrehajtási személyzet elleni támadások és az önkárosítás illetve öngyilkosság esetei, valamint egyéb, fogvatartás közben bekövetkezett halálesetek. Az erőszakos incidensek magas száma felhívhatja az NMM-ek figyelmét, és jelezheti egy alaposabb vizsgálat szükségességét.⁸⁸ Mivel azonban az erőszak gyakran zárt zárkaajtók mögött történik és nem kerül jelentésre, ezek a számok csak jelzésértékűek a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak vonatkozásában.

A vízfelszín alatt láthatók az olyan **mintázatok és háttérben meghúzódó struktúrák (strukturális erőszak)**, mint például a különböző tendenciák; a hatalomgyakorlás és a vezetés módja; a szabályozások, eljárások és programrendek, illetve az, hogy ezeket hogyan alkalmazzák a gyakorlatban; valamint a különböző viszonyokban (fogvatartottak és személyzet közötti, fogvatartottak közötti, személyzet tagjai közötti) érvényesülő visszatérő gyakorlatok és íratlan szabályok. Továbbá az olyan **mentális modellek (kulturális erőszak)**, mint a büntetés-végrehajtási intézetben élő és dolgozó valamennyi személy meggyőződése és értékei.

Ezek a tényezők tájékoztatnak arról, hogy milyen büntetés-végrehajtási intézetek szervezettsége és miért történnek a dolgok bizonyos módokon, ami létfontosságú az erőszak problémájának és kiinduló okainak valódi megértéséhez és a változtatásra vonatkozó javaslatok megtételéhez. A mintázatok, háttérben meghúzódó struktúrák és mentális modellek segíthetnek, hogy a monitorozást végzők túl léphessenek a statisztikákon, és felismerjék az erőszak rejtett dimenzióit, például a megtorlástól való félelem, a bosszú a szégyen, a sérülékenység és gyengeség felfedésével kapcsolatos hezitálás, vagy a büntetés-végrehajtási intézményekbe és általában az igazságszolgáltatásba vetett bizalom hiánya.

Az NMM-ek tovább bővíthetik az erőszakkal kapcsolatos ismereteiket azzal, ha **több nézőpontot integrálnak és más szereplőktől**, például az ombudsmani hivataltól (ahol nem az ombudsman tölti be az NMM szerepét), civil szervezetektől és önkéntesektől, börtönlelkészekről, korábbi fogvatartottaktól és börtönkutatóktól is **gyűjtenek információkat a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakról**.

⁸⁸ Mint például az Európa Tanács CPT testületének ad hoc látogatása az Egyesült Királyságban, amelyre 2019. május 13. és 23. között került sor a felnőtt férfiak büntetés-végrehajtási intézetében és a fiatalok fogvatartási központjaiban mutatkozó tartósan magas szintű erőszak miatt, illetve általában a rezsimekkel, az erőszak alkalmazásával, szegregációval és a mozgáskorlátozó eszközök alkalmazásával kapcsolatos aggodalmak miatt.: CPT, 'Report on the Visit to the United Kingdom' (2020) CPT/Inf (2020) 18.

A más szereplőkkel való együttműködés kulcsfontosságú lehet egy adott ország erőszakkal kapcsolatos problémáinak teljes megértésében, annak feltérképezésében, hogy mi az, ami legjobban működhet a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megelőzésében, és így a monitorozási stratégia kialakításában és a változást támogató megfelelő folyamatok és eljárások kezdeményezésében (lásd még a 3.2 fejezetet).

3.1.2 A nemzetközi standardokkal kapcsolatos megfelelő ismeretek megszerzése és a standardok nem kellően világos elemeinek pontosítása

Ezenkívül az NMM-eknek megfelelő ismeretekkel kell rendelkezniük a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak megelőzése szempontjából releváns valamennyi nemzetközi standarddal kapcsolatban is. Valójában az NMM-ek ellenőrizhetik, hogy az erőszak megelőzésére vonatkozó jogi stratégiai keretrendszer összhangban van-e azokkal, és változtatási javaslatokat tehetnek az állami hatóságoknak. Ha a nemzetközi standardok túl általánosak vagy nem elég világosak, az NMM-ek javasolhatnak saját, pontosabb kritériumokat, hogy pontosítsák és konkretizálják a standardok ezen pontjainak jelentését. Ebben a vonatkozásban a franciaországi és brit NMM-ek szolgálnak néhány példával.

Jó gyakorlatok: Az Egyesült Királyság NMM-je – Őfelsége angliai és walesi börtönfelügyelete (Her Majesty's Inspectorate of Prisons of England and Wales – HMIP) **Követelmények** (Expectations) címmel közzétette vizsgálati kritériumait, amelyek a nemzetközi standardokon alapulnak, de az Egyesült Királyság környezetéhez alakították őket, és bizonyos szempontok tekintetében túl is mutatnak azokon a minimum követelményekhez képest magasabb követelményeikkel (lásd még a 3.1.3 fejezetet).

A francia NMM 2019-ben kiadta a **Szabadságuktól megfosztott személyek méltóságának és alapvető jogainak tiszteletben tartásával kapcsolatos minimális ajánlások** című dokumentumot. A kiadvány összefoglalja és rendszerezi a francia NMM által 2008 óta kidolgozott doktrína lényegét, és szerepelnek benne az erőszak megelőzésével kapcsolatos ajánlások is (pl. a fogvatartottak fizikai és mentális integritására nézve veszélyes mindennemű tevékenység megelőzése, és a szabadságmegvonáson túli megszorítások korlátozására).⁸⁹ Noha a dokumentum nem tartalmaz a monitorozáshoz használható útmutatókat, jó áttekintést ad a francia NMM-ek által a javaslataikban használt standardokról.

3.1.3 A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozásának rendszerszintű megközelítése

Ahhoz, hogy hatékonyak tudjanak lenni, az NMM-eknek **stratégiai megközelítést** kell alkalmazniuk. Először a megelőző monitorozással elérni kívánt célokat kell megfogalmazniuk, más szóval **„fejben a végén kell kezdeni” és „vizualizálni kell az elérni kívánt változást”**.⁹⁰ Ez segít a monitorozást végző csapatnak, hogy egyértelműen és egyformán lássák azt, hogy „minek kéne megtörténnie”, és hogy

⁸⁹ A francia NMM (Contrôleur Général des Lieux de Privation de Liberté), *Contrôleur Général des Lieux de Privation de Liberté's Minimum Recommendations to Respect the Dignity and Fundamental Rights of People Deprived of Liberty* (Contrôleur Général des Lieux de Privation de Liberté 2019).

⁹⁰ Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights (BIM) and Human Rights Implementation Centre (HRIC) a, *Enhancing Impact of National Preventive Mechanisms. Strengthening the Follow-up on NPM Recommendations in the EU: Strategic Development, Current Practices and the Way Forward* (2015) 92.

egyértelmű célkitűzéseket határozzanak meg. Az, hogy az NMM milyen problémákat vizsgál, attól függ, hogy mit akar elérni (lásd még az ugyanebben a sorozatban megjelent Systemic Dossier on Preventive Monitoring című kiadványt).

Ahhoz, hogy megtalálják a közös nevezőt – különösen egy olyan összetett témában, mint az erőszak kérdése – a látogatást végző csapatnak érdemes lehet megvitatnia, hogy Ők maguk milyen okokat feltételeznek az erőszak mögött, és mit gondolnak, hogyan jöhet létre változás. Mivel az erőszak szempontjából releváns aspektusok mindegyikét nem lehet megvizsgálni egyetlen látogatás alatt vagy minden egyes látogatás során, ezért a látogatásokat érdemes egy **szélesebb körű, hosszú távú monitorozási stratégia** részeként elképzelni. Ha egy büntetés-végrehajtási intézetben több látogatást terveznek, az NMM-ek kezdhetik az épületek erőszak megelőzése szempontjából történő vizsgálatával, és ugyanakkor tájékozódhatnak arról is, hogy mennyire elterjedt az erőszak az érintett intézetben, így próbálva megtalálni az erőszaknak azt a konkrét formáját, amely adott helyen problémát okoz. A következő látogatások során koncentrálhatnak az intézetben uralkodó kultúrára, illetve a személyzet és a fogvatartottak közti viszonyra, hogy többet tudjanak meg a „vízfelszín alatti” okokról.

Jó gyakorlatok: Egyesült Királyság – A HMIP kidolgozott egy egészséges börtönökre vonatkozó tesztet és ennek alapján elkészítette a Követelmények című dokumentumot.⁹¹ Az ebben szereplő minden követelményhez számos indikátor tartozik, amelyeket teljesíteni kell ahhoz, hogy 'megfeleljenek' a nemzetközi standardoknak. Ez a módszer pontos képet ad arról, hogy „a dolgoknak hogyan kéne működniük”, és ennek segítségével irányítja a monitorozási folyamatot, és ad fontos iránymutatást a büntetés-végrehajtási hatóságoknak. Noha nem konkrétan a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakra szólnak, ezek a tesztek a büntetés-végrehajtási intézetek további minőségbiztosítását és a jobb életminőség megteremtését célozzák, ezek pedig fontos tényezők az erőszak csökkentésében. A fenti keretrendszerben a HMIP négy fő területet vizsgál:

- **Belső biztonság** – *A fogvatartottakat, különösen a legsérülékenyebbeket, biztonságban tartják.*
- **Tisztelet** – *A fogvatartottakkal az emberi méltóságuk iránti kellő tisztelettel bántanak.*
- **Célirányos tevékenység** – *A fogvatartottak számukra hasznos tevékenységekkel tudnak foglalkozni, és ezt el is várják tőlük.*
- **Rehabilitáció és a szabadon bocsátás tervezése** – *A fogvatartottakat támogatják abban, hogy családi és baráti kapcsolataikat fenntartsák is fejlesszék. A fogvatartottaknak segítenek abban, hogy visszaesésük valószínűségét és annak kockázatát, hogy bajuk esik hatékonyan tudják kezelni. A fogvatartottakat felkészítik a közösségbe történő visszabocsátásukra.*

3.2 A látogatás előkészítése

3.2.1 Adatgyűjtés és tájékozódás a látogatás előtt

Az NMM-eknek arra kell törekedniük, hogy a lehető legtöbb konkrét információt és adatot gyűjtsék össze az adott büntetés-végrehajtási intézetben előforduló erőszakkal kapcsolatban. Ezt az információt össze lehet hasonlítani más intézetek hasonló adataival, fel lehet használni a helyzettel

⁹¹HMIP, Expectations. The inspections and reviews of the HMIP are based on *the healthy prison concept which was first set out by the World Health Organisation (WHO)*, for more details see WHO, 'Healthy Settings' <<https://www.who.int/healthpromotion/healthy-settings/en/>>.

kapcsolatos hipotézisek felállítására és a látogatás célkitűzéseinek és prioritásainak meghatározására is. Ez hasznos lehet az intézetben belül történő erőszak mértékének jobb megítélésében, és támogathatja az NMM munkáját az erőszak rejtett dimenzióinak monitorozásában.

Elsőként az NMM-ek megvizsgálhatják az illető **büntetés-végrehajtási intézet szervezeti hátterét** például olyan dokumentumok segítségével, mint:

- A büntetés-végrehajtási intézetekre vonatkozó jogszabályok (pl. törvények és szabályzatok)
- Szakpolitikák és eljárások (pl. irányelvek és rendeletek)
- A személyzetre vonatkozó utasítások és a személyzet szakirányú oktatása (pl. etikai kódex, fegyelmi eljárások, munkaköri leírások, a képzések anyaga)
- A fogvatartottakra vonatkozó utasítások (pl. házirend, fegyelmi folyamatok)
- A büntetés-végrehajtási intézet honlapján elérhető információ (pl. Milyen nyelveken érhető el tájékoztatás? Milyen információt milyen módon biztosítanak? Válaszolnak-e a gyakran feltett kérdésekre?)

A látogatás előtt összegyűjtött információban szerepelnie kell a korábbi (nemzeti vagy nemzetközi monitoring testületek által végzett) monitorozó látogatások során szerzett információknak, a parlamenti interpelláció segítségével szerzett információknak és a kormány által rendelkezésre bocsátott adatoknak, valamint az egyéb érdekhordozókkal folytatott konzultációkból nyert információknak is (lásd még a 3.1.1 fejezetet).

Akár a látogatás előtt, akár a bejelentett látogatás első napján az NMM-ek igényelhetnek/megtekinthetnek⁹² a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozásának szempontjából releváns **statisztikákat, adatokat vagy jelentéseket** a büntetés-végrehajtási igazgatástól vagy az adott büntetés-végrehajtási intézettől. Ha bármilyen szükséges adat egyelőre nem áll rendelkezésre, az NMM-nek érdemes javasolnia annak gyűjtését.

Milyen adatok segíthetnek a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozásában?

- A büntetés-végrehajtási intézet befogadóképessége/a fogvatartottak száma, a fogvatartottak egyes csoportjainak száma, a személyzet létszáma és feladatai, a személyzet és a fogvatartottak aránya, nemek szerinti megoszlás
- Az incidensekről szóló jelentések
- A fogvatartottak által a személyzet ellen elkövetett erőszakos cselekmények típusai
- A fogvatartottak közti erőszak típusai
- Önkárosítás és öngyilkosság előfordulása
- Korlátozások / erőszak / magánelzárás alkalmazása
- Szökések és szökési kísérletek
- Fogvatartás során bekövetkezett halálesetek
- A személyzet nem megfelelő magatartásáról szóló bejelentések

⁹² pl. a román NMM hozzáférést kapott a saját irodáiból a büntetés-végrehajtási igazgatás statisztikáihoz, és különleges hozzáférést a fogvatartottak adatait kezelő belső rendszerhez a látogatások során (a román NMM-el 2020.06.30-án készített interjú). Az osztrák NMM, vagyis az osztrák ombudsmani testület szintén hozzáfér a fogvatartottak adatait kezelő belső rendszerhez a büntetés-végrehajtási intézetekben tett látogatások során.

- A panaszok száma és típusa
- Megtalált csempészárak típusa mennyiséggel
- A drogot használó fogvatartottak száma
- A fogvatartottak által konstruktív tevékenységgel (munka, tanulás, egyéb) töltött órák száma
- Azoknak a fogvatartottaknak a száma, akik 22 órát vagy annál többet töltöttek (egyedül) a zárkájukban

3.2.2 A látogatások hossza

A látogatások hossza általában attól függ, milyen célkitűzéseket határozott meg az illető NMM, illetve olyan tényezőktől, mint a büntetés-végrehajtási intézet mérete, a meglátogatandó hellyel kapcsolatos ismeretek vagy az, hogy van-e szükség tolmácsra a fogvatartottakkal készített interjúkhoz. Ebben a vonatkozásban az NMM-eknek figyelembe kell venniük, hogy az erőszak monitorozása a szokásosnál több időt vehet igénybe. Különösen abban az esetben, ha az NMM-ek a kulturális kérdéseket is monitorozni akarják, előfordulhat, hogy egy párórás látogatás nem elég. Ráadásul a fogvatartottaknak is szükségük lehet némi időre, mielőtt hajlandóak a személyzet és a fogvatartottak közötti erőszakról beszélni. Így annak biztosítására, hogy elegendő idejük legyen az erőszakkal kapcsolatos valamennyi tényező, köztük a kevésbé jól látható tényezők megfelelő megértésére, az NMM-eknek érdemes megfontolniuk hosszabb például legalább 3-4 napos látogatások szervezését. Egyes NMM-ek, például a brit NMM (HMIP) kéthetes látogatásokat tesz egy-egy büntetés-végrehajtási intézetben.

3.2.3 A látogatást végző csapat összetétele

Ideális esetben látogatást végző csapat olyan **interdiszciplináris csapat**, amely különböző készségeket fed le. Legyen benne legalább egy jogi és egy egészségügyi háttérrel rendelkező szakember. Ezenkívül hasznos, ha pszichoszociális háttérrel, illetve közvetlen tapasztalattal rendelkező tagok, például büntetés-végrehajtási intézetek korábbi dolgozói vagy korábbi fogvatartottak is vannak a csapatban.⁹³ A női és férfi résztvevők egyenlő aránya előny a fogvatartottaknak, de a személyzetnek is, mert a női vagy férfi fogvatartottak számára komfortosabb lehet a körülményektől függően férfival vagy nővel beszélni.

3.3 A látogatás lebonyolítása

3.3.1 A büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó körülmények és kultúra megfigyelése

A büntetés-végrehajtási intézet kialakítása hozzájárul annak megítéléséhez, hogy a környezet humánus, rehabilitációt segítő és az egyének fizikai és morális integritását tiszteletben tartó környezet-e. A büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó rossz körülmények azonnali és hosszú távú következményekkel is járnak a fogvatartottak biztonságára és jóllétére nézve, és összekapcsolhatók a személyzet jólléti állapotának romlásával is. Így az NMM-eknek különös figyelmet kell fordítaniuk a

⁹³ PRI and APT, Institutional Culture, 19.

büntetés-végrehajtási intézetek **látható/fizikai környezetére**, de ugyanakkor az ott **uralkodó kultúrára**, és arra is, **hogyan kommunikálnak egymással az emberek**.

A büntetés-végrehajtási intézet bejárása alkalmat teremt az NMM-eknek, hogy tájékoztassák a személyzetet és a fogvatartottakat, hogy látogatás zajlik. A monitorozást végzők koncentrálhatnak azokra a **területekre, amelyek nem állnak folyamatos megfigyelés alatt**, például a zárkákra vagy zuhanyzókra. De érdeklődhetnek arról is, hogyan valósul meg és javítható-e a külső és belső biztonság, de felmérhetik azt is, vannak-e olyan **'vakfoltok'**, amelyek lehetővé teszik, hogy úgy kerüljön sor erőszakos incidensekre, hogy azokat senki ne vegye észre, például azok a helyek, ahol a magas szintű biztonsági kockázati besorolású fogvatartottakat vagy a sérülékenységi helyzetében lévő személyeket, különösen a védelmi vagy fegyelmi okból elkülönítetteket. Ezeket a területeket a látogatás korai szakaszában kell ellenőrizni, nehogy az embereket elvigyék onnan.

Már a büntetés-végrehajtási intézet kapujának átlépésekor elkezdhetik a monitorozást végzők megfigyelni az **légkört**, és feljegyezhetik, milyen érzéseik vannak, mit hallanak, milyen szagokat éreznek és mit látnak: például hallanak-e zajt amikor belépnek egy körlet területére, tisztaság van-e, láthatók-e rongálás jelei, vagy mit éreznek, amikor belépnek egy zuhanyzóba, zárkába, szabadidős szobába vagy könyvtárba. A különböző tájékoztatófüzetek, nyomtatott szabályzatok és kifüggesztett vagy a fogvatartottaknak átadott jogi vonatkozású szövegek jelenléte is fényt deríthet a büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó kultúrára.

Ha megfelelő ideig maradnak a büntetés-végrehajtási intézet egy-egy körletében, az lehetővé teszi, hogy az NMM-ek megfigyeljék a napi folyamatokat és működést, a biztonsági intézkedéseket és gyakorlatokat, és elképzelést alakítsanak ki a kultúráról, a légkörről és arról, hogy hogyan biztosítják a külső és belső biztonságot és rendet a gyakorlatban. Ezek jó képet adhatnak a személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatról, de akár a személyzet tagjai közötti vagy a fogvatartottak közötti kapcsolatokról is.

3.3.2 Az interjúk

A fogvatartottakkal és a személyzettel, köztük a vezetőséggel folytatott interjúk tekinthetők az NMM-ek legfőbb tájékoztatói forrásának a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló közvetlen, strukturális és kulturális erőszakkal kapcsolatban.

A büntetés-végrehajtási intézet igazgatójával folytatott beszélgetés minden látogatás kiindulópontja lehet, különösen azért, mert tőle lehet érdeklődni a legfrissebb konkrét információkról és hírekről, és beszélgetni lehet vele az aktuális kihívásokról. Az NMM-ek olyan kérdéseket is feltehetnek, amelyekkel az a céljuk, hogy többet tudjanak meg az igazgató vezetői attitűdjéről, módszereiről és a személyzet és a vezetőség közötti viszonyról.

A fogvatartottakkal, de a személyzettel folytatott interjúkhoz is fontos olyan légkört teremteni, amelyben a megkérdezett biztonságban érzi magát, és nyugodtan tud beszélni a helyzetéről. Éppen ezért szükséges, hogy az interjúk elkészítésére szolgáló helyiséget körültekintően válasszák ki, hogy mások semmit ne hallhassanak az ott elhangzottakból, senki ne szakítsa félbe a beszélgetést, és hogy a monitorozást végzőkön látsszon, hogy készek odafigyelni, és valóban érdeklik őket a válaszok. Segíthet, ha megismétlik, amit hallottak, de nem ítélik meg. A válaszadó érzéseire is rá lehet kérdezni. A nyílt kérdések és a tisztázó kérdések, illetve az arra való rákérdezés, hogy hogyan kellene valaminek

működnie a fogvatartottak szempontjából, tovább bátoríthatja a válaszadót, hogy a saját, büntetés-végrehajtási intézetben szerzett tapasztalatairól beszéljen. A kihallgatásszerű kérdésfeltevést, illetve a bonyolult megfogalmazásokat és kérdéseket el kell kerülni. Az NMM fontolja meg tolmácsok használatát is.

A fogvatartottaktól történő információszerzés másik lehetséges módja a csoportos beszélgetés. Az ilyen eszközök különösen hasznosak lehetnek az általánosabb börtönkörülmények és az életminőség pontosabb felmérésében. Az NMM-eknek figyelniük kell a fogvatartottak által felvetett témákra, de azokra a témákra is, amelyeket a fogvatartottak kerülnek. A nagyon érzékeny témákkal négy szemközti beszélgetés keretében érdemes foglalkozni. Az NMM-eknek szem előtt kell tartaniuk a „ne árts” alapelvét, nehogy kockáztassák fogvatartottak biztonságát.

A kutatások megállapították, hogy a legfontosabb teljesítménymutató az, hogy **a fogvatartottak biztonságban érzik magukat**.⁹⁴ Az interjúk során az NMM-ek konkrétabb részleteket is megtudhatnak az egyes fogvatartottak személyi biztonságáról (és arról is, hogy rendet éreznek-e maguk körül és nem történt-e velük szemben abúzus vagy erőszak), de a személyzet munkakörülményekkel való elégedettségéről, kihívásairól és jó gyakorlatairól is. Ezért fontos, hogy az NMM-ek a fogvatartottak és személyzet biztonságérzetét is vizsgálják a monitorozás során (lásd még a 4.1 fejezetet).

A szisztematikus gondolkodás és kutatás során kialakított **innovatív módszerek** nagyon hasznos eszközök lehetnek az NMM-ek számára a fogvatartottaktól és a személyzettől történő hatékonyabb információgyűjtésben és abban, hogy többet megtudjanak nemcsak a biztonságérzetről és a kihívásokról, de arról is, hogy „mi működik” a büntetés-végrehajtási intézetekben. Ebből a szempontból két módszer különösen fontos:

1) A szisztematikus kérdezés a szisztematikus gondolkodás olyan eszköze, amelyet az NMM-nek arra használhatnak, hogy hatékonyan készítsenek interjút a fogvatartottakkal és a személyzettel, illetve jobban megértsék a büntetés-végrehajtási intézet rendszerében működő kapcsolatokat és viszonyokat. Számos kérdéstípus létezik, például a skálázó kérdések, a körkörös kérdések, vagy a hipotetikus kérdések (lásd még a 4. fejezetet és a jelen sorozatban megjelent Dosszié 3.3 fejezetét).⁹⁵

2) Az elismerő elemzés (appreciative inquiry) módszerét arra dolgozták ki, hogy megtalálják, „mi számít” a személyzetnek és a fogvatartottaknak, hogy felderítsék „a személyzet és a fogvatartottak pozitív erőforrásait, tapasztalatait és elképzeléseit”, viszonyaikat és azok hatását az élet minőségére és a biztonságra a büntetés-végrehajtási intézetekben.⁹⁶ A módszer az erősségekre és jó gyakorlatokra koncentrál, nem pedig a gyengeségekre és problémákra. Vagy ahogyan Liebling írja: „Úgy találtuk,

⁹⁴ Liebling, Prisons, 302.

⁹⁵ A szisztematikus kérdések a családterápia területéről származnak, és a megoldásorientált terápiában is használják őket. Lásd még: Stefan Hölscher, *Systemic Questions* (2000) <https://metrionconsulting.de/site/assets/files/1198/metrion_article_20000115_systemic_questions.pdf>; Stefan Hölscher, 'Questions' (2006) in Stefan Hölscher and others (eds), *The Art of Joined Action. Professional Handling of Social Processes* (Springer Verlag 2006).

⁹⁶ Az elismerő elemzés (appreciative inquiry) olyan modell, amely megpróbálja bevonni az érintett szereplőket a saját maguk által meghatározott változások megvalósításába. A módszert David Cooperrider és Suresh Srivastva dolgozta ki a Case Western Reserve University szervezeti viselkedéssel foglalkozó tanszékén. A szerzők úgy érezték, hogy a 'problémamegoldás' túlhangsúlyozása gátol mindenféle társas fejlődést, és új elemzési módszerekre van szükség, amelyek segítenek a szervezés új elképzeléseinek és modelljeinek kialakításában: David L. Cooperrider and Suresh Srivastva, 'Appreciative Inquiry in Organizational Life' in Richard W. Woodman, William A. Pasmore (eds) *Research in Organizational Change and Development* (JAI Press Incorporated 1987) 129–169.

hogy ennek a módszernek a segítségével mélyebbre tudunk ásni a büntetés-végrehajtási intézet életében, ha érzékenyek vagyunk az emberek eredményeire is éppúgy, mint a problémáikra és nehézségeikre.”⁹⁷ Ezért az elismerő elemzés módszere hasznos eszköz lehet a büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó légkör és életminőség megértésében és monitorozásában, de a megoldásorientált javaslatokhoz használható gyakorlatok azonosításában is (lásd még a 4. fejezetet és a jelen sorozatban megjelent Dossziét).

3.3.3 A fogvatartottak aktáinak, dokumentációjának és nyilvántartásának vizsgálata

A fogvatartottak aktáit (akár elektronikusak, akár papíralapúak) és a meghozott **intézkedésekre vonatkozó dokumentációkat** meg kell vizsgálni annak érdekében, hogy meg lehessen állapítani, hogy a döntéshozatali folyamat érthető-e, és minden releváns információt dokumentáltak-e. A fogvatartottak aktáit a fogvatartottakkal folytatott interjúk során is lehet használni további kérdések felvetésére, különösen azzal kapcsolatban, hogy mely incidensekben vettek részt.

Az incidensekről (erőszak, önkárosítási és öngyilkossági kísérletek, erőszak alkalmazása) **szóló nyilvántartások és jelentések**, a **biztonsági és testkamera-felvételek** (ha használtak ilyet) és a **fegyelmi intézkedésekről szóló nyilvántartások** különösen fontosak. Ezek a dokumentumok részletes információval szolgálhatnak az erőszak és a jogsértések elterjedtségéről és típusáról, a bennük résztvevő személyzetről, valamint az incidensek helyéről és idejéről, és ezek segítségével könnyebben azonosíthatók lesznek a mintázatok és esetleges strukturális hiányosságok is. Az NMM-eknek rá kell kérdezniük, hogy az adott büntetés-végrehajtási intézet gyűjti-e az ilyen **statisztikákat**, és vannak-e belső eljárásaik a **tanulságok levonására** minden egyes súlyosabb incidens után.

A további releváns források közé tartoznak még az **egészségügyi akták**, különösen a **sérülésekről szóló jegyzőkönyvek**. Éppen ezért az NMM-eknek át kell nézniük az egészségügyi aktákat is, de ki kell kérdezniük az egészségügyi személyzetet is, hogy lássák, vajon tudatában vannak-e ezirányú kötelezettségeiknek.

Ezenkívül a fogvatartottak kérvényeinek és kérelmeinek bírálatai, és a panasznyilvántartások – különösen azokéi, akik az erőszak bármilyen formájában érintettek voltak – rávilágíthatnak, hogy a büntetés-végrehajtási intézet személyzete gondatlanságból vagy mulasztásból megszegte-e gondoskodásra vonatkozó kötelességét, például ha egy fogvatartott több alkalommal említette, hogy segítségre van szüksége, vagy hogy fenyegetve érzi magát, illetve rámutathatnak azokra a strukturális hiányosságokra, amelyekkel a büntetés-végrehajtási intézet vezetésének foglalkoznia kell.

3.3.4 Felmérések

A fogvatartottakat és a személyzetet célzó felmérések segítenek, hogy a büntetés-végrehajtási intézetekben zajló élet bizonyos aspektusaival kapcsolatban több bizonyítékot lehessen gyűjteni, mivel a segítségükkel több embert lehet elérni. Ráadásul az anonim feleletválasztós kérdőívek azt is lehetővé tehetik az NMM-ek számára, hogy érzékenyebb kérdéseket tegyenek fel, például, hogy a fogvatartottak voltak-e már erőszak áldozatai a személyzet vagy más fogvatartottak részéről. Ilyen

⁹⁷ Alison Liebling and others, *Appreciative Inquiry and Relationships in Prison, Punishment and Society* (1999)1(1) *The International Journal of Penology*, 71-98.

kérdéseket a fogvatartottaknak általában nehezebb őszintén megválaszolniuk az interjúk során, mert válaszaik összeütközésbe kerülhetnének az erőszak „normális voltával” a büntetés-végrehajtási intézetben és az erős „maszkulin” identitás demonstrálásának ehhez kapcsolódó kényszerével.⁹⁸ Ha biztosak akarnak lenni benne, hogy a fogvatartottak és a személyzet úgy érzi, hogy szabadon kifejezhetik a véleményüket, akkor az NMM-eknek gondoskodniuk kell róla, hogy a borítékokat le lehessen ragasztani, és azokat az NMM csapatának valamelyik tagja gyűjtse össze. Ha a látogatás során végzik és elemzik a felmérést, akkor annak eredményeit fel lehet használni a monitorozás fókuszának a felmerült problémákkal történő kiegészítésére, illetve információforrásként további bizonyítékok beszerzéséhez a fogvatartottakkal folytatott interjúk és a személyzettel folytatott beszélgetések során.

Jó gyakorlat: NMM Románia – 2020-ban, a koronavírus járvány alatt a román NMM anonim kérdőíveket kezdett használni, hogy megkérdezze a fogvatartottakat (és más szabadságmegvonás alatt álló személyeket) a büntetés-végrehajtási intézetekben adott körülményekről és a koronavírus járvány hatásairól.⁹⁹

Hasznos példák lehetnek a HMIP és OIP Ireland által kidolgozott kérdőívek, valamint a fogvatartottaknak szóló **Életminőség mérése a büntetés-végrehajtási intézetekben (MQPL) felmérés**¹⁰⁰, amely az elismerő (appreciative inquiry) elemzés elvein alapul, és amelyet azért dolgoztak ki, hogy azonosítani lehessen büntetés-végrehajtási intézetekben a bentlakók számára fontos szempontokat, más szóval „azokat a dolgokat, amik tényleg számítanak” a fogvatartottaknak (lásd még a 3.3.2 fejezetet és a jelen sorozatban megjelent Dossziét).¹⁰¹ Az elképzelés az, hogy jobban megértsük és javítani tudjuk a büntetés-végrehajtási intézetben folyó életet és annak hatásait. Ehhez az MQPL többek között a következő dimenziókra fókuszál: „tisztelet, emberségesség, becsületesség, segítség és támogatás, a személyzet és a fogvatartottak közötti viszonyok, tisztességes bánásmód, a személyzet szakmaisága, külső biztonság, a fogvatartottak biztonsága, jóllét és szenvedés, személyes fejlődés, családi kapcsolatok és a rezsim betartása”.¹⁰²

⁹⁸ Veronika Hofinger and Andreas Fritsche, 'I'm Strong so Nothing Will Happen to Me' – Practical and Methodological Findings from a Victimization Survey in Prison' (2020) 103(1) Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform, 15–27.

⁹⁹ Az információt a román NMM egyik tagjától kaptuk egy interjú során. A kérdőív itt található meg: Institutia Acovatul Poporului: Romanian Ombudsmen, Questionnaire

<http://old.avpoporului.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=528&Itemid=311&lang=ro-ro>

¹⁰⁰ Alison Liebling and others, 'Conceptualising and Measuring the Quality of Prison Life', in David Gadd Susanne Karstedt and Steven F. Messner (eds.) *The Sage Handbook of Criminological Research Methods* (Sage Publications Ltd. 2011).

¹⁰¹ Létezik egy, a személyzetnek szóló kérdőív is. Lásd: Prison Research Center of the University of Cambridge, 'MQPL+: Analyses of Quality, Culture, and Values in Individual Prisons' <<https://www.prc.crim.cam.ac.uk/directory/research-themes/mqpl>>.

¹⁰² Alison Liebling, 'What is 'MQPL'? Solving Puzzles about the Prison' (2012) 202, Prison Service Journal, 3-5 [a továbbiakban: Liebling, MQPL].

Az MQPL felmérést – amelyet számos országban, többek között Chilében,¹⁰³ Norvégiában,¹⁰⁴ Tunéziában és Franciaországban¹⁰⁵ is alkalmaztak – az NMM-ek használhatják az erőszak jelenlétének felmérésére a büntetés-végrehajtási intézetekben, az erőszak negatív hatásainak megértésére és dokumentálására,¹⁰⁶ illetve annak felmérésére mi az, „ami tényleg számít” a fogvatartottak és életminőségük szempontjából a büntetés-végrehajtási intézetekben. Az NMM-ek mélyebbre is áshatnak a koncepcióban, és túl is léphetnek ezeken a dimenziókon, hogy megértsék, azok mennyire függnek össze egymással, és mennyire hatnak ki mindazokra, akik a büntetés-végrehajtási intézetben élnek és dolgoznak.

Jó gyakorlat: NMM Egyesült Királyság – Az angliai és walesi HMIP által minden vizsgálat során használt, fogvatartottakat célzó feleletválasztós kérdőívek részletes válaszlehetőségeket tartalmaztak például a személyes biztonsággal kapcsolatos jó néhány kérdés vonatkozásában, és ezeket a fogvatartottaknak csak be kell ikszelniük, megkönnyítve ezzel a kérdőívek egységes kritériumok mentén történő kiértékelését. A kérdőívek ilyen kérdéseket tartalmaznak például: „Érezte úgy valaha, hogy nincs biztonságban itt? Most biztonságban érzi magát? Mely területeken fordult elő, hogy nem érezte magát biztonságban? Bántotta valaha a személyzet itt? Ha igen, mi történt az incidens(ek) során?”. Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) kiadta az Angliában és Walesben használt fogvatartottaknak szóló felmérés egyszerűsített kivonatát, és arra biztatja az ellenőrzést végző mechanizmusokat, hogy dolgozzák ki saját, nemzeti kontextushoz illeszkedő kérdőíveiket.¹⁰⁷

Jó gyakorlat: NMM Portugália – A portugál NMM átdolgozta az MQPL kérdőívet, és 2008 óta használja ezt az eszközt a monitorozás során tett megfigyelések kiegészítésére. Azt állítják, hogy pozitív visszajelzéseket kapnak az eszközzel kapcsolatban a fogvatartottaktól, akik ritka lehetőségként élik meg, hogy kifejtethik véleményüket, és meghallgatják őket a büntetés-végrehajtási intézetben zajló élet olyan tabuként kezelt kérdéseivel kapcsolatban, mint például a saját érzelmeik vagy az intézetben kapott támogatás. Az eszköz lehetővé teszi, hogy a monitoring vizsgálat eredményeit összevegyék a kérdőív eredményeivel, rámutat olyan aspektusokra, amiket érdemes lehet megvizsgálni a következő látogatások során és megteremti a lehetőséget a büntetés-végrehajtási intézetekben lezajlott változások hosszú távú elemzésére. Azt is megjegyezték azonban, hogy válaszok elemzésére szűkösek az erőforrások.¹⁰⁸

3.3.5 A trianguláció

A látogatás (vagy a felkészülés) során összegyűjtött valamennyi információt – például a felmérésekből, dokumentációkból és adatokból, valamint a személyzettel és a vezetőséggel folytatott

¹⁰³ Guillermo Sanhueza and Francisca Pérez, *Explorando el "desempeño moral" en cárceles chilenas y su potencial en la reinserción*. (2019)65(236) Revista Mexicana de Ciencias Políticas y Sociales, 83-110.

¹⁰⁴ Alison Liebling and others, 'Where Two 'Exceptional' Prison Cultures Meet: Negotiating Order in a Transnational Prison' (2021) 61(1) The British Journal of Criminology (BJC).

¹⁰⁵ Bethany Schmidt, 'MQPL+ Exploring the Moral Quality of Prisons through Ethnography-led Measurement', Presentation: Scottish Prison Service Conference (5 November 2015) <<http://www.sps.gov.uk/nmsruntime/saveasdialog.aspx?IID=2126&slID=1105>>.

¹⁰⁶ Mette Skar and others, 262-272.

¹⁰⁷ A felmérés egyszerűsített kivonata megtalálható: UNODC, 'Assessing Compliance with the Nelson Mandela Rules – A Checklist for Internal Inspection Mechanisms' (2017) 75.

¹⁰⁸ A portugál NMM 2018. évi éves jelentése; portugál NMM képviselőjével készített interjú, 2020. június 30.

beszélgetésekből származó információkat is – ellenőrizni és igazolni kell a fogvatartottakkal végzett interjúk során, és viszont: ezt a folyamatot nevezzük triangulációnak.¹⁰⁹ A végső értékelésre csak a folyamat végén kerüljön sor, amikor már minden adatot összegyűjtöttünk.

4. Útmutató a büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak hatékony monitorozásához

Ez a fejezet megpróbál konkrét útmutatást adni a monitorozáshoz öt, az erőszak megelőzése szempontjából kulcsfontosságúként azonosított fő témakörben: 1) a külső és belső biztonság, illetve a fogvatartottak és a személyzet ezekre vonatkozó percepciója; 2) az elszámoltathatóság és a veszélyben lévő személyek védelme; 3) a fogvatartottak életkörülményei; és 4) a személyzet és a fogvatartottak közötti viszony; 5) a személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei. Az útmutató célja ezenkívül, hogy olyan innovatív módszertanok alkalmazását támogassa, mint például a szisztematikus kérdezés és az elismerő elemzés (appreciative inquiry), mert ezek az eszközök különösen hatékonyak lehetnek az erőszak monitorozásában és megelőzésében. Az útmutató számos korábban is létező eszközön alapul, amelyeket a szerzők továbbfejlesztettek és az erőszak megelőzésének témájához igazítottak.¹¹⁰ A jobb használhatóság érdekében az útmutatót felosztottuk **Kulcsfontosságú pontokra** (kék szövegdobozok) és **Útmutató kérdésekre** (sárga szövegdobozok). A Kulcsfontosságú pontok célja, hogy rámutassanak azokra a szempontokra, amelyek az erőszak monitorozásának és megelőzésének hasznos indikátorai lehetnek, az Útmutató kérdések pedig konkrét példákat adnak olyan kérdésekre, amelyeket az NMM-ek hasznosnak találhatnak a saját értékelésük elkészítése, illetve az interjúkra vagy felmérésekre való felkészülés során.

4.1 Külső és belső biztonság: Hogyan érzékelik a külső és belső biztonságot a fogvatartottak és a személyzet

KULCSFONTOSÁGÚ PONTOK

- ❖ **MEGFIGYELENDŐ SZEMPONTOK:** A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszak monitorozásának egyik kulcsfontosságú teljesítményindikátora, hogy a fogvatartottak és a személyzet biztonságban érzi-e magát, más szóval, hogy hogyan érzékelik az intézet külső és belső biztonságát.
- ❖ **MONITORING ESZKÖZÖK:** A belső biztonság érzékelését legjobban empirikus módon, felmérés segítségével lehet mérni, de a témának az interjúkban is mindenképpen szerepelnie kell (a felmérésekről lásd 3.3.4 fejezetet, az interjúkról pedig a 3.3.2 fejezetet).
- ❖ **NEMZETKÖZI STANDARDOK:** A büntetés-végrehajtási intézetekben előforduló erőszakkal kapcsolatos külső és belső biztonságra vonatkozó standardokért lásd a 2.2.1 fejezetet.

ÚTMUTATÓ KÉRDÉSEK

¹⁰⁹ For more guidance on triangulation see APT, *Monitoring Police Custody: A practical guide* (APT 2013) 34.

¹¹⁰ The guidance is based on HMIP, Expectations; the questionnaire of the HMIP - simplified excerpts of which are available in the UNODC, 'Assessing Compliance with the Nelson Mandela Rules – A Checklist for Internal Inspection Mechanisms' (2017) 75; as well as on Liebling, Prisons. Steve de Shazer, 'What is Solution-Focused Therapy?' (24 January 2021) <<https://solutionfocused.net/what-is-solution-focused-therapy/>>.

Példák a személyzettel (pl. vezetőséggel, biztonsági személyzettel, egészségügyi és pszichológus szakemberekkel) **folytatott interjúkban feltehető kérdésekre**

- Ebben a büntetés-végrehajtási intézetben mely tényezők esetében a legvalószínűbb, hogy erőszakhoz vezetnek?
- A bentlakók melyik csoportja a leginkább sérülékeny az erőszakkal szemben ebben a büntetés-végrehajtási intézetben? Miért? Van-e olyan fogvatartott csoport, akiknek a viselkedése különösen nagy kihívást jelent? Miért?
- Idővel a fogvatartottak erőszakosabbak/kevésbé erőszakosak lettek? Miért?
- Le tud írni olyan konkrét helyzetet, amelyben ön akadályozta meg az erőszakot a bentlakók között?
- Mit tekint saját legjobb gyakorlatának, amivel hozzájárul az erőszak megelőzéséhez?
- A legrosszabb esetben mit gondol, az ön szakmai csoportja hogyan járulhat hozzá az erőszak kialakulásához?
- Mi a büntetés-végrehajtási intézet legjobb emléke?
- Ha Önön múlna, mit változtatna meg először az erőszak szintjének csökkentése érdekében? Milyen stratégiát kövessen a büntetés-végrehajtási intézet, hogy csökkentse az erőszakot?

Példák a fogvatartottakkal folytatott interjúk során feltehető kérdésekre

- Mit gondol, mi az erőszak leggyakoribb oka ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Melyik a legbiztonságosabb/legkevésbé biztonságos hely ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Mennyire érzi magát biztonságban ebben a büntetés-végrehajtási intézetben (egy 10-es skálán)? 1-től 10-ig mennyire biztonságos (vagy mennyire erőszakos) ez a büntetés-végrehajtási intézet? Indokolja az értékelését! Minek kellene változnia, hogy jobb pontszámot adjon?
- A fogvatartottak vagy a személyzet irányít ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Szükség van-e arra, hogy megvédje magát? Biztos-e benne, hogy a személyzet megvédi őnt más fogvatartottaktól, ha szükség van rá?
- Bántalmazták-e valaha más fogvatartottak/vagy a személyzet? Miért?
- Hogyan tartja magát távol a bajtól?
- Előfordult-e, hogy nem jelentett valamilyen erőszakos cselekményt, ami önrel történt, mert azt gondolta, hogy értelmetlen volna, vagy mert félt?
- Képzelve el, hogy az éjszaka közepén – anélkül, hogy észrevenné – csoda történik, és a büntetés-végrehajtási intézet biztonságos helyi válik, ahol nincs erőszak. Miből venné ezt először észre, amikor kinyitja a szemét? Amikor kilép a zárkájából, mi volna más? A csoda után valószínűleg 10 pontra értékelné a büntetés-végrehajtási intézet belső biztonságát, de hogyan értékeli most? Miért? Minek kéne történnie, hogy magasabb pontszámot adjon?

4.2 Az elszámoltathatóság biztosítása és a veszélyeztetett személyek védelme

KULCSFONTOSÁGÚ PONTOK

- ❖ **MEGFIGYELENDŐ SZEMPONTOK:** A külső és belső biztonságot, a rendet és az erőszak megelőzését megfelelő folyamatok és stratégiák segítségével lehet biztosítani. Ezek a folyamatok garantálják, hogy valamennyi fogvatartott – és különösen a sérülékenységi helyzetében lévő

és/vagy az (ön)károsítás, öngyilkosság és elhanyagolás kockázatának kitett személyek – megfelelő védelmet és támogatást kapnak mindenfajta erőszak ellen, ideértve az erőszaknak azokat a típusait is, amelyek kevesebb figyelmet kapnak a büntetés-végrehajtási intézetekben, például a pszichológiai erőszak és a megfélemlítés (lásd az 1.3 fejezetet).

- ❖ **MONITORING ESZKÖZÖK:** A folyamatok és stratégiák meglétét és minőségét a látogatás előtti adat- és információgyűjtéssel (lásd a 3.2.1 fejezetet), illetve a fogvatartottak aktáinak, dokumentációjának és nyilvántartásainak (lásd a 3.3.3 fejezetet) vizsgálatával lehet monitorozni.
- ❖ **NEMZETKÖZI STANDARDOK:** A kockázatelemzéssel, és általában a külső és belső biztonság kérdésével kapcsolatos standardokat lásd a 2.2.1 fejezetben, illetve a jelen sorozatban megjelent, a sérülékenységi helyzetében lévő fogvatartottakról szóló kézikönyvet; az elszámoltathatósággal és a veszélyeztetett személyek védelmével kapcsolatban lásd a 2.2.2 fejezetet, illetve a jelen sorozatban megjelent, panaszjelzésről szóló kézikönyvet.

ÚTMUTATÓ KÉRDÉSEK

Példák az NMM-ek által megválaszolandó kérdésekre – az egyéni szükségletek és azok azonosítása

- Hogyan azonosítják, kezelik és védik a sérülékenységi helyzetében lévő fogvatartottakat?
- Van-e megfelelő hely a sérülékenységi helyzetében lévő/sajátos igényű fogvatartottak számára?
- Megfelelően képzett-e a személyzet a fogvatartottak igényeinek és szükségleteinek kielégítésére? A személyzet megfelelően fel tudja ismerni a megfélemlítés és bántalmazás jeleit/tüneteit?
- Kellő képzést kapott-e az egészségügyi személyzet? Minden sérülést megfelelően jegyzőkönyveznek-e?

Példák az NMM-ek által megválaszolandó kérdésekre – a fogvatartottak védelme

- Milyen módon vonják felelősségre fogvatartottakat nem megfelelő viselkedésük miatt?
- Vannak-e a fogvatartottak szétválasztásán és megbüntetésén kívül más megoldások a konfliktusok rendezésére?
- A súlyos incidenseket (pl. halálesetek, öngyilkosságok, súlyos betegségek, kínzásra és rossz bánásmódra vonatkozó vádak, nem megfelelő egészségügyi ellátás, kábítószer-túladagolás) független testületek vagy, szükség esetén, más kompetens hatóságok vizsgálják-e ki?
- Tudatában vannak-e a fogvatartottak, hogy áldozatként milyen jogaik vannak, és tudnak-e ezekkel a jogokkal élni? Tudják-e a fogvatartottak, hogyan kell bizalmas panaszt benyújtani? Úgy gondolják-e, hogy ezek az eszközök hatékonyak?
- Milyen hosszán őrzik meg a biztonsági kamerák felvételeit? Ki fér azokhoz hozzá? Mely területek nincsenek bekamerázva? Azok a fogvatartottak, akik azt állítják, hogy erőszak áldozatai, hogyan győződhetnek meg róla, hogy a felvételeket lehet-e bizonyítékként használni?
- Van-e az áldozatokra vonatkozó stratégia/eljárás? Milyen áldozatokat támogató és gondozó intézkedéseket hoztak? Kiértékelik-e az erőszakos incidenseket, és levonják-e a tanulságokat?
- Amikor erőszak áldozataival beszélnek, az NMM-eknek fontolóra kell venniük a fogvatartott áldozatok jogainak monitorozását, és meg kell vizsgálniuk, illetve be kell számolniuk róla, hogy történtek-e hatékony lépések, hogy a fogvatartásban elkövetett erőszakos bűncselekmények áldozatai megismerjék az áldozatként rájuk vonatkozó jogokat, és azokkal élni is tudjanak. Lásd még 4.4 fejezetet.

4.3 A fogvatartottak életkörülményei

KULCSFONTOSÁGÚ PONTOK

- ❖ **MEGFIGYELENDŐ SZEMPONTOK:** A büntetés-végrehajtási intézetek munkára, oktatásra-képzésre és szabadidős tevékenységekre való megfelelő kialakításával a büntetések letöltése jobban szolgálhatja rehabilitációt és célirányosabb lehet, így csökkentve a stresszt és az agresszív viselkedést. Ezért kulcsfontosságú a büntetés-végrehajtási intézetek környezetének, az alkalmazott rezsimnek és a célirányos tevékenységeknek, illetve a külvilággal való kapcsolattartás lehetőségének értékelése.
- ❖ **MONITORING ESZKÖZÖK:** A fogvatartottak életkörülményének monitorozásához minden monitoringeszköz használható (lásd a 3.3 fejezetet).
- ❖ **NEMZETKÖZI STANDARDOK:** A fogvatartottak életkörülményeire erre vonatkozó, és az erőszak megelőzésében különösen relevánsnak talált standardok áttekintéséért lásd a 2.2.2.3 fejezetet.

ÚTMUTATÓ KÉRDÉSEK

Példák az NMM-ek által megválaszolandó kérdésekre – a büntetés-végrehajtási intézet környezeti körülményei

- A büntetés-végrehajtási intézet környezete **biztonságos, tiszta és rendezett?** (pl. helyreállítások, nincs-e törött bútor, fűtés, szemét, rovarok és rágcsálók, friss levegő, kilátás és zöldfelület)
- **Túlszűfolt-e** a büntetés-végrehajtási intézet? Vannak-e benne **többszemélyes zárkák?** Használják-e **nagy befogadóképességű hálótermeket?**
- Mennyire tartják tiszteletben az emberi méltóságot és a privát szférát szolgáló tereket, például a közös zuhanyzóban van-e választófal? A WC el van-e választva a zárka többi részétől? A WC területét elhomályosítják-e zárkát figyelő biztonsági kamerák képén?
- Vannak-e a zárkákban a fogvatartottak személyes tárgyainak elzárására és a lopások megelőzésére szolgáló **szekrények?** Van-e hatékony mód a fogvatartottak személyes tárgyainak azonosítására?

Példák az NMM-ek által megválaszolandó kérdésekre – zárkán kívüli/célirányos tevékenységek

- Mi a fogvatartottak által a zárkában töltött órák maximális száma? Miért töltenek egyes fogvatartottak akár naponta **23 órát** is a zárkájukban? Hány hete/hónapja tart ez? Miért?
- Hozzájutnak-e a fogvatartottak rendszeres, kiszámítható és egyenlő módon **különböző zárkán kívüli tevékenységekhez**, amelyeket nem mondanak le fölöslegesen? Tájékoztatják erről a fogvatartottakat? Mi ennek az oka?
- Van-e **szabály** arra vonatkozóan, hogy milyen gyakran használhatják a fogvatartottak például a könyvtárt vagy a szabadidős tevékenységekre szolgáló helyiséget, illetve milyen gyakran vehetnek részt sport-/fitnesz vagy kulturális tevékenységekben?
- Kínálnak valamilyen **zárkán belül folytatható célirányos tevékenységet** azoknak a fogvatartottaknak, akik nem jutnak munkához?
- Van-e a tevékenységekhez való egyenlő hozzáférést biztosító rendszer?
- Milyen hosszú a **várakozási idő** arra, hogy a fogvatartottak napi tevékenységekben, például munkában vehessenek részt?

- Vannak-e a **fogvatartottaknak olyan csoportjai, amelyeket diszkriminálnak?** Mik ennek az okai?
- Van-e olyan tevékenység, amely támogatja a **tanulást, a jóllétet és a rehabilitációt?**
- **Biztonságban érzik-e magukat** a fogvatartottak, és nem kell-e fizikai vagy verbális abúzust elszenvedniük oktatásuk, munkájuk és tevékenységeik során? Mely tevékenységeket felügyel a személyzet a biztonság garantálása érdekében, és miért?
- A **rehabilitációs programokon** elegendő hely van-e azok számára, akiknek részt kell venniük, vagy akik részt akarnak venni ezeken?
- Készül-e személyre szabott rehabilitációs terv minden egyes fogvatartott számára, sajátos igényeik kielégítése, a rájuk leselkedő veszélyek kezelése és a **visszaesés kockázatának** csökkentése érdekében?
- Hogyan támogatja a büntetés-végrehajtási intézet vezetése a **rehabilitációt segítő kultúrát a személyzet körében?**

Példák az NMM-ek által megválaszolandó kérdésekre – a külvilággal való kapcsolattartás

- Rendelkezésre áll-e megfelelő mennyiségű **telefon?** Van-e a fogvatartottaknak lehetőségük, hogy könnyen, egyedül és elfogadható ideig telefonáljanak, anélkül, hogy meg kéne küzdeniük a telefonért? Használhatják a fogvatartottak a telefonokat este is?
- Lehetőség van-e családi **látogatásokra?** A látogatóterületek figyelembe veszik-e a gyermekek szükségleteit és biztonságát? Hogyan kezeli a személyzet a látogatókat? Tiszteletteljesen vizsgálják-e át őket? Családbarátak-e a látogatási idők? (van-e látogatási idő hétfőn és este)
- Mi az **eltávozás** kérésére vonatkozó eljárás? Ismerik-e azt a fogvatartottak?
- Beérkező és kimenő **leveleket** kizárólag a tiltott tárgyak miatt szabad átvizsgálni, nem lehet őket legitim ok nélkül elolvasni.

Példák a fogvatartottakkal folytatott interjúk során feltehető kérdésekre

- 10-es skálán hogyan értékelné az életminőséget a büntetés-végrehajtási intézetben?
- 10-es skálán mennyire találja stresszesnek az életét a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Önnek mi a legnagyobb kihívás ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Hogy bántak önnel/ fogadták megérkezésekor ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Tapasztalt-e bármilyen nyelvi korlátot az ön zárkájában lévő fogvatartottakkal való kommunikáció során?
- Úgy érzi, hogy rendelkezik minden olyan, a büntetés-végrehajtási intézetre vonatkozó információval, amit tudnia kell?
- Úgy gondolja, hogy ez a büntetés-végrehajtási intézet tiszta?
- Általában elég nagy csend van itt az alváshoz éjszaka?
- Úgy gondolja, hogy a személyes tárgyai biztonságban vannak az ön zárkájában?
- Hozzáfér-e a könyvtárhoz, fitneszteremhez és a sportolási lehetőségekhez? Heti hány alkalommal?
- Úgy érzi, hogy igazságosan bánnak önnel vagy hátrányosan megkülönböztetik?
- Úgy érzi, hogy támogatják abban, hogy kapcsolatba lépjen a rokonaival?
- Hozzáfér-e a telefonhoz minden nap? Tapasztalt-e levélküldéssel vagy fogadással kapcsolatos problémákat?
- Az ön családja és barátai számára nehéz idejönni? Hogy érzik, hogyan bánt velük a személyzet?

4.4 A személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatok

KULCSFONTOSÁGÚ PONTOK

- ❖ **MEGFIGYELENDŐ SZEMPONTOK:** A büntetés-végrehajtási intézetben lévő valamennyi személy, de különösen a személyzet és a fogvatartottak közötti pozitív kapcsolatok kulcsfontosságúak a biztonság és a rend fenntartásában, és így az erőszakos incidensek számának csökkentésében. Az erőszakos konfliktusok akkor törhetnek ki, amikor a fogvatartottak úgy érzik, hogy a személyzet nem bánik jól velük, és a döntéseket nem magyarázzák el nekik. Gyakran a személyzettel való kapcsolat minősége az, ami a fogvatartottak életét elviselhetővé vagy elviselhetetlenné teszi. Jó kapcsolatok gyakran alakulnak ki 'enyhe-jelenléti' rezsimben (lásd az 1.3 fejezetet).
- ❖ **MONITORING ESZKÖZÖK:** A személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatok, és általában a büntetés-végrehajtási intézetben alkalmazott rezsim típusa legjobban a büntetés-végrehajtási intézetben adott körülmények és kultúra megfigyelésével (lásd a 3.3.1 fejezetet), illetve interjúkkal is felmérésekkel (lásd a 3.3.3 fejezetet) monitorozható.
- ❖ **NEMZETKÖZI STANDARDOK:** A személyzet és a fogvatartottak közötti pozitív viszony a dinamikus biztonság koncepciójának, valamint a büntetés-végrehajtási személyzet szakmai és etikai standardjainak központi eleme (lásd a 2.2.1, 2.2.1.4 és 2.2.4 fejezetet).

ÚTMUTATÓ KÉRDÉSEK

Példák az NMM-ek által megválaszolendő kérdésekre

- A büntetés-végrehajtási intézet személyzete közeli és jó kapcsolatokat ápol a fogvatartottakkal? A személyzet és a fogvatartottak közötti kapcsolatot mindkét részből a felelősség, az integritás, az emberi méltóság tisztelete és védelme, az odafigyelés és támogatás, a tisztesség, az elfogulatlanság és diszkriminációmentesség, az együttműködés, a titoktartás és az adatvédelem elvei jellemzik? Hogyan bánik és hogyan beszél a személyzet a fogvatartottakkal (pl. Kopog-e általában a személyzet a fogvatartottak ajtaján, hogy tiszteletben tartsa privát szférájukat? Használják-e velük szemben becsmérítő kifejezéseket?)? Hogyan kommunikál a két csoport egymás között?
- Van-e olyan hivatalos jövőkép, amely hozzájárulhat a pozitív és rehabilitációt segítő kultúra megerősítéséhez?

Példák a személyzettel folytatott interjúk során feltehető kérdésekre

- Mi számít legjobban egy fogvatartottal való szakmai kapcsolatban?
- Ha egy fogvatartott helyébe képzelem magát, hogyan érezné magát a büntetés-végrehajtási intézetben jelenleg uralkodó körülmények között?
- Hogyan írná le a büntetés-végrehajtási intézet kultúráját? Mi különbözteti meg ezt az intézetet más intézetektől, ahol korábban dolgozott?
- Úgy gondolja, hogy ez a büntetés-végrehajtási intézet szigorú vagy engedékeny? Ön mit szeret jobban? Mi a fontos ebből a szempontból? Hogyan hat ez a kapcsolatokra?
- 10-es skálán mennyire találja igazságosnak ezt a büntetés-végrehajtási intézetet?

Példák a fogvatartottakkal folytatott interjúk során feltehető kérdésekre

Humánus és tiszteletteljes bánásmód

- 10-es skálán hányasra értékelni a személyzettel való viszonyok minőségét?
- Hogyan szólítják meg a személyzet tagjai a leggyakrabban? Úgy érzi, tisztelettel beszélnek önnel? Tud olyan példát mondani, amikor úgy érezte, hogy tisztelettel bántak önnel? Úgy érzi, emberségesen bánnak önnel a büntetés-végrehajtási intézetben? Mit jelent ez az Ön számára?
- Be tudna számolni olyan esetről, amikor önálló egyénként hallgatták meg, tekintettek Önre vagy bántak Önnel?
- Jól kijön a körletén dolgozó Örkkel? Tudja a személyzet tagjainak a nevét?
- Van-e valaki ebben a büntetés-végrehajtási intézetben, aki valóban ismeri Önt, vagy szeretné megismerni magánemberként?
- Ha meg tudna változtatni egy dolgot abban, ahogy a személyzet bánik a fogvatartottakkal, mi lenne az?
- 10-es skálán mennyire érzi úgy, hogy „a dolgok megoldódnak” ebben a büntetés-végrehajtási intézetben?
- Vannak-e olyan helyzetek, amikor a személyzet egyszerűen nem reagál az Önök kérdéseire, vagy csak simán félrenéz?
- Mitől lesz jó a személyzet egy tagja?
- Úgy érzi, hogy ebben büntetés-végrehajtási intézetben erős a „mi és űk” kultúrája?
- Hall rasszista megjegyzéseket a külföldi fogvatartottakkal kapcsolatban?

Bizalom, támogatás és megközelíthetőség

- Mennyire megközelíthető/barátságos/segitőkész a személyzet Önnel szemben?
- Úgy érzi, hogy a személyzet odafigyel a szükségleteire? Számoljon be egy olyan helyzetről, amikor úgy érezte, hogy támogatják?
- Megbízik-e az Ön körletén dolgozó személyzetben? Úgy érzi-e, hogy a személyzet bízik Önben?
- Van-e olyan tagja személyzetnek, akihez segítségért fordulhat, ha problémája van?

Hatalom és igazságos rezsim

- 10-es skálán mennyire érzi úgy, hogy igazságosan bánnak Önnel?
- Úgy érzi, hogy másként bánik Önnel, vagy hátrányosan megkülönbözteti Önt a személyzet? Miért? Milyen helyzetekben?
- Úgy érzi, hogy a személyzet formális szabályok mögé bújik, és így nem is lép informális kapcsolatba a fogvatartottakkal? Tudna példát mondani?
- Érezte valaha úgy, hogy önkényes döntéseket hoznak? Miért érezte így?
- 10-es skálán mennyire érzi úgy, hogy az itteni fegyelmi eljárás igazságos?
- Emlékszik-e olyan esetre, amikor a személyzet visszaélt a hatalmával?
- Megfenyegette-e valaha a személyzet azzal, hogy nem kap meg bizonyos szolgáltatásokat?
- Hogyan mutatja ki a személyzet leginkább a hatalmát?
- Úgy érzi, hogy van valamilyen hatalma a saját élete fölött, vagy a dolgok csak úgy történnek Önnel?

- Milyen tapasztalatai vannak a kérelmekkel és az azokra adott válaszokkal/döntésekkel kapcsolatban?
- Könnyű valamit kérelmezni? A kérdéseket igazságosan/gyorsan bírálják el?
- Úgy gondolja, hogy a kérvények elvesznek vagy eltűnnek?
- Próbált-e valaha az igazgatóval vagy a vezetőség más tagjával beszélni? Mennyi időbe telt, amíg valaki idejött Önnel találkozni?
- Kap-e válaszokat és indokolják-e a döntéseket?

4.5 A személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei

KULCSFONTOSÁGÚ PONTOK

- ❖ **MEGFIGYELENDŐ SZEMPONTOK:** Büntetés-végrehajtási intézetben dolgozni, különösen a biztonsági személyzet tagjaként, sok kihívással járó feladat. A személyzet kompetenciái, hozzáállása és viselkedése, illetve hatalmának használata formálja a büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó morált, és így a munkakörülményeket, illetve a személyzet és a vezetőség közötti viszonyt is. Hogy hogyan látja személyzet a vezetőséget, és mennyire elégedettek a munkahelyükkel, az kulcsszerepet játszik a büntetés-végrehajtási intézetben uralkodó kultúra és az erőszak, így a személyzet és a fogvatartottak közötti erőszak szempontjából is.
- ❖ **MONITORING ESZKÖZÖK:** A személyzet szakmai hozzáértését és munkakörülményeit hatékonyan lehet monitorozni adat- és információgyűjtés (lásd a 3.3.1 fejezetet), valamint a személyzettel folytatott felmérések és interjúk (lásd a 3.3.2 és 3.3.4 fejezetet) segítségével.
- ❖ **NEMZETKÖZI STANDARDOK:** A személyzet szakmai hozzáértésével és munkakörülményeivel kapcsolatos standardok áttekintését lásd a 2.2.4 fejezetben.

ÚTMUTATÓ KÉRDÉSEK

Példák az NMM-ek által megválaszolendő kérdésekre – a személyzet szakmai hozzáértése és munkakörülményei

- A büntetés-végrehajtási intézetben kevés az őrszemélyzet? (személyzet/fogvatartott arány, a személyzeten belül a pszichoszociális munkatársak, például szociális munkások, pszichológusok stb. száma)
- Hogyan szervezték meg a toborzást és a személyzet kiválasztását? Milyen kompetenciákat látnak szükségesnek a biztonsági személyzet esetében?
- A személyzetre vonatkozó feljegyzések tükrözik-e az erőszak csökkentésével kapcsolatos megfelelő képzést és szakmai fejlesztést? Milyen témák kerülnek szóba a képzés során (pl. emberi jogok, a sérülékenységi helyzetben levő személyekkel való bánásmód, konfliktusrendezés és megelőzés, mediációs készségek, a hatalom és az erőszak alkalmazása, dinamikus biztonság, a biztonsági intézkedések kiegyensúlyozása, az öngyilkosságok megelőzése és mentális egészség)? Ezt rendszeresen felülvizsgálják?
- Hogy néznek ki a személyzeti irodái világítás, hely és friss levegő szempontjából? Stresszesnek tűnik-e a személyzet?
- Van-e megfelelő mennyiségű védőfelszerelés?

- Milyen kép él a közvéleményben a biztonsági személyzet munkájáról?

Példák a személyzettel folytatott interjúk során feltehető kérdésekre

- Mit javasolna egy új kollégának? Mi hiányzott Önnek, amikor megérkezett ebbe a büntetés-végrehajtási intézetbe?
- Az Ön számára mitől lesz sikeres egy munkanap? Mitől tud motivált maradni?
- Ha Önön múlna, mit változtatna meg a munkakörülményeiben?
- Mik a legnagyobb kihívások a fogvatartottakkal kapcsolatos feladataival kapcsolatban? Mire lenne szüksége, hogy ezekkel jobban meg tudjon birkózni? Mi a legnagyobb kihívás, ami ez előtt a büntetés-végrehajtási intézmény előtt áll?
- Hogyan látja a büntetés-végrehajtási intézet vezetését?
- Hogyan dolgozza fel érzelmileg a napi munkája során látott erőszakot?

További források

- [A Human Rights Approach to Prison Management \(International Centre for Prison Studies\)](#)
- [Balancing security and dignity in prisons: a framework for preventive monitoring \(PRI/APT\)](#)
- [Combating ill-treatment in prisons \(CoE\)](#)
- [Dignity and safety in restrictive detention Regimes \(ICRC\)](#)
- [Európai Börtönszabályok \(ET\)](#)
- [Factsheet: Body searches \(PRI/APT\)](#)
- [Factsheet: Incident management and independent investigations \(PRI/APT\)](#)
- [Factsheet: Instruments of restraints \(PRI/APT\)](#)
- [Factsheet: Staff working conditions \(PRI/APT\)](#)
- [Guidance Document on the Nelson Mandela Rules \(OSCE/ODIHR, PRI\)](#)
- [Handbook on 'Dynamic Security and Prison Intelligence' \(UNODC\)](#)
- [Handbook on 'Management of High-Risk Prisoners \(UNODC\)](#)
- [Handbook for 'Prison Leaders' \(UNODC\)](#)
- [Handbook on 'The Classification of Prisoners' \(UNODC\)](#)
- [Institutional culture in detention \(PRI/APT\)](#)
- [Omerta, opacite, impunité \(Observatoire international des prisons-section française\)](#)
- [Preventing and Addressing Sexual and Gender-Based Violence in Places of Deprivation of Liberty \(OSCE/ODHIR\)](#)
- [Prison Bullying and Victimisation \(University of Birmingham\)](#)
- [Prison health care and medical ethics \(CoE\)](#)
- [Prison Incident Management Handbook – Corrections \(UN\)](#)
- [Prisons and health \(WHO/UNODC/ICRC/CoE\)](#)
- [Reducing Prison Violence \(Prison Service Journal\)](#)
- [Rights behind bars. Access to justice for victims of violent crime suffered in pre-trial or immigration detention. Findings and recommendations \(Fair Trials\)](#)
- [Sexual Violence in Detention \(ICRC\)](#)
- [Technical Guidance for Prison Planning \(UNOPS\)](#)
- [Towards humane prisons - Prison Planning \(ICRC\)](#)
- [Trainer's Manual on Dynamic Security \(CoE\)](#)
- [Understanding prison violence: a rapid evidence assessment \(HMPPS\)](#)

